

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาความสามารถในการวาดภาพระบายสีของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ในระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเครื่องมือที่ช่วยชี้แนวทาง หรือใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัย ในเรื่องต่อไปนี้

1. เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา

- ความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา
- ลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา
- ปัญหา และความสามารถของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา
- การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาในระดับประถมศึกษา
- การเรียนรู้ร่วมระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตากับเด็กปกติ

2. ศิลปศึกษา

- ความหมายของคำว่าศิลปะ และคำว่าศิลปศึกษา
- คุณค่าของศิลปศึกษา
- ความสำคัญของกิจกรรมทางศิลปศึกษา
- ศิลปศึกษากับการศึกษาพิเศษ
- ความหมาย และความสำคัญของการวาดภาพระบายสี
- ทักษะทางศิลปะ
- ความสามารถทางศิลปะของเด็ก
- ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld)
- ทฤษฎีทางศิลปะของเด็กที่ทำการศึกษาโดย โรดา เคลลอค (Rhoda Kellogg) และ

สก๊อต โอเดล (Scott O'Dell)

- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารของ ผดุง อารยะวิญญู (2533) และธีระ จันทรัตน์ (2538) ในส่วนที่มีเนื้อหาที่ว่าด้วยความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาผู้วิจัยจึงได้สรุปดังนี้ เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา หมายถึง เด็กตาบอดที่สูญเสียการมองเห็น โดยสิ้นเชิง หรือเด็กตาบอดบางส่วนที่สูญเสียการมองเห็นบางส่วน

เด็กตาบอดที่สูญเสียการมองเห็น โดยสิ้นเชิง หรือสายตาบอดสนิท หมายถึง เด็กที่มีสายตาเหลืออยู่น้อยมาก หรือไม่มีเลยแม้จะได้รับการแก้ไขแล้ว หรือคนที่มองอะไรไม่เห็น แต่อาจเห็นแสงสว่างได้บ้างเล็กน้อย โดยเด็กที่มีสายตาในระดับนี้จะไม่สามารถใช้สายตาในการเรียนหนังสือได้ ซึ่งเป็นการสูญเสียการมองเห็น 20/200 หรือน้อยกว่านั้น หมายความว่าคนสายตาปกติจะมองเห็นในระยะ 200 ฟุต แต่คนตาบอดจะไม่สามารถรับรู้การเคลื่อนไหวต่าง ๆ หรือแม้แต่การ โบกมือในระยะ 20 ฟุต

เด็กตาบอดบางส่วนที่สูญเสียการมองเห็นบางส่วน หรือตาที่มองเห็นได้เลือนลาง หมายถึง เด็กที่มีสายตาบกพร่อง แต่หลังจากการแก้ไขแล้ว สามารถมองเห็นได้บ้าง จึงสามารถใช้สายตาในการเรียนหนังสือได้บ้าง ความสามารถในการมองเห็นของเด็กที่มีสายตาในระดับนี้จะมองเห็นได้ในระยะ 20/70 หมายความว่าเด็กจะมองเห็นได้ในระยะ 20 ฟุต โดยที่คนตาปกติจะมองเห็นได้ในระยะ 70 ฟุต

นอกจากนี้จากการได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารของ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2540) และธีระ จันทรัตน์ (2538) ยังสามารถแบ่งความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาทางด้านต่าง ๆ โดยสรุปเนื้อหาดังนี้ ความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาทางการศึกษา หมายถึง ผู้ที่ไม่สามารถรับการศึกษาได้โดยการเห็น หรือการใช้สายตาไม่อาจอ่าน และเขียนหนังสือของคนปกติได้ต้องใช้ตัวอักษรพิเศษ หรืออักษรเบรลล์ การศึกษาต้องใช้ประสาทสัมผัสในส่วนอื่นร่วมด้วย คือ การฟัง การสัมผัส การดมกลิ่น และการใช้กล้ามเนื้อเป็นสำคัญ สำหรับคนที่มองไม่เห็นบางส่วน หรือเรียกว่าตาบอดบางส่วน หรือมองเห็นได้เลือนลาง สามารถได้รับการศึกษาโดยใช้สายตาได้โดยไม่ต้องใช้อักษรเบรลล์ แต่ต้องใช้ตัวอักษรขนาดใหญ่ หรือสื่อการเรียนการสอนบางอย่างที่มีขนาดพิเศษ หรือสามารถอ่านตัวหนังสือธรรมดาได้ในปริมาณที่จำกัด หรือ ในสถานการณ์พิเศษ หรือต้องใช้แว่นขยาย

ความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาทางการแพทย์โดยการแพทย์ของอเมริกา

กำหนดไว้ว่า ถ้าสมรรถภาพการมองเห็นต่ำกว่า 10% ของคนปกติทั่วไปแล้ว ถือว่าตาบอด ทั้งนี้ พิจารณาสมรรถภาพทั้งในระยะทางที่มองเห็น และในด้านความกว้างของการมองเห็นที่เรียกว่า ลานสายตา ตลอดจนคุณภาพที่มองเห็นชัดจนถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริงเพียงใด ในที่นี้ยัง รวมถึงผู้ที่มีลานสายตาแคบด้วย

ความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาทางกฎหมาย หมายถึง คนที่มีสายตาข้างดีที่แก้ไขด้วยแว่นตา หรืออุปกรณ์อื่น ๆ แล้วใช้สายตาในการมองเห็นได้ต่ำกว่า 20/200 หรือ 6/60 เมตร หรือผู้ที่มีลานสายตาแคบกว่า หรือไม่เกิน 20 องศา ตัวเลข 20/200 คือ ตัวเลขที่ได้จากการวัดสายตาโดยใช้ Snellen Chart ซึ่งหมายถึงคนที่ต้องเข้าไปยืนใกล้ในระยะ 20 ฟุต จึงจะมองเห็นเป็นตัวพิมพ์มาตรฐานที่คนปกติเห็นได้ในระยะไกล 200 ฟุต ส่วนคนที่มีลานสายตาแคบกว่า หรือไม่เกิน 20 องศา (คนปกติมีลานสายตา 180 องศา) หมายถึง คนที่มองเห็นได้ในบริเวณแคบเพียงไม่เกิน 20 องศา เมื่อวัดด้วย Perimeter เป็นคนที่มองเห็นในบริเวณจำกัดเพียงมุมใดมุมหนึ่ง หรือมีจุดที่มองเห็นอยู่ตรงส่วนใดส่วนหนึ่งของลานสายตา เช่น ถ้าจุดบอดอยู่ตรงกลางลานสายตาก็จะมองไม่เห็นตรงกลางลานสายตา เป็นต้น

ความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาทางอาชีพ หมายถึง ผู้ที่มีสายตาพิการจนกระทั่งเป็นอุปสรรคอย่างสำคัญยิ่งต่อการประกอบอาชีพ หรือ ไม่สามารถประกอบอาชีพโดยใช้การมองเห็นได้ หรือ ไม่สามารถประกอบอาชีพที่ต้องใช้สายตาตามขนาดที่อาชีพนั้น ๆ ต้องการได้ เช่น อาชีพเกี่ยวกับการใช้สี การอ่านการเขียนหนังสือปกติ การเขียนระโนอัญมณี เป็นต้น

จากความหมายของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา หมายถึง เด็กตาบอดที่สูญเสียการมองเห็นโดยสิ้นเชิง หรือตาบอดสนิท ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ แต่อาจเห็นแสงสว่างได้เล็กน้อย ไม่สามารถใช้สายตาในการเรียนหนังสือ โดยสูญเสียการมองเห็น 20/200 หรือน้อยกว่านั้น เด็กตาบอดที่สูญเสียการมองเห็นบางส่วน หรือตาที่มองเห็นได้เลือนลาง คือ สามารถมองเห็นได้บ้าง และสามารถใช้สายตาในการเรียนหนังสือได้แต่ต้องใช้อุปกรณ์พิเศษในการช่วยการมองเห็นโดยเด็กจะสามารถมองเห็นได้ในระยะ 20/70 ทั้งนี้ยังแบ่งเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาตามความหมายต่าง ๆ ดังนี้ คือ ความหมายทางการศึกษา ความหมายทางการแพทย์ ความหมายทางกฎหมาย และความหมายทางอาชีพ

ลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา

ผดุง อารยะวิญญู (2533, หน้า 70 – 72) กล่าวว่า สิ่งสำคัญที่สุดสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา มีพัฒนาการทางสังคมที่ดี คือ ทักษะคติของพ่อแม่ หากพ่อแม่มีความเชื่อว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตามีศักยภาพในการเรียนรู้ เด็กก็จะมีโอกาสพัฒนาได้ดี แต่หากทักษะคติเป็นไปในทางตรงกันข้ามจะยิ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะถ่วงพัฒนาการของเด็ก ดังนั้นผู้ปกครองของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา จึงควรศึกษา และทำความเข้าใจกับเด็กจึงจะสามารถตั้งความคาดหวังได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การศึกษา และการทำความเข้าใจในลักษณะต่าง ๆ ของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาในแง่ของพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องในการที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพในตัวเด็กให้ เป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้องดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านความคิด จากการศึกษาพบว่าพัฒนาการของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ในการรับรู้เกี่ยวกับความคิดรวบยอดของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวช้ากว่าเด็กปกติ รวมถึงการที่มีความจำที่ล่าช้าด้วย และมีพัฒนาการบางด้านช้ากว่าเด็กปกติ เมื่ออายุถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียน
2. พัฒนาการทางภาษา จากการศึกษาพบว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตามีพัฒนาการทางภาษาช้ากว่าเด็กปกติบางอย่าง การเปล่งเสียงโดยการเลียนแบบอาจเท่าเทียมกับเด็กปกติ แต่การเปล่งเสียงพูดเอง โดยไม่มีการเลียนแบบอาจล่าช้ากว่าเด็กปกติ และมักใช้คำที่ไม่เหมาะสม มีความหมายไม่ตรงกับความหมายที่แท้จริงของคำ
3. พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว จากการศึกษาพบว่าพัฒนาการทางการเคลื่อนไหว เป็นไปด้วยความล่าช้า จึงมีความจำเป็นต้องมีการสอน และการกระตุ้นตั้งแต่อายุน้อยจนกว่าเด็กจะสามารถเคลื่อนไหวได้คล่อง โดยเฉพาะในด้านความคิดรวบยอดเกี่ยวกับระยะทาง ทิศ (เหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตก) ช้าย ขวา ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ตำแหน่งของร่างกาย ตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งของ เครื่องใช้ที่อยู่รอบตัว และการเคลื่อนไหว การเดินภายในที่อยู่อาศัย และบริเวณรอบที่อยู่อาศัย เด็กตาบอดบางคนอาจเดินไม่ตรง อาจเดินซวนเซ หากไม่ได้รับการฝึกหัดอย่างถูกต้อง การฝึกการเคลื่อนไหวจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กตาบอด ตลอดช่วงระยะเวลาที่อยู่ในโรงเรียน
4. พัฒนาการทางสังคม จากการศึกษาพบว่ามักเกิดจากทัศนคติของคนในสังคมต่อเด็กเหล่านี้ในทางลบ เช่น มีความเห็นว่า เด็กตาบอดเป็นบุคคลที่น่าสงสาร เป็นคนที่เกิดมามีกรรม เป็นคนมีความหวาดกลัว และมีความทุกข์ เป็นต้น ทัศนคติเหล่านี้ เป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาในการพัฒนาทักษะทางสังคมกับคนปกติ ในอันที่จะสร้างความสัมพันธ์

อันดีกับคนปกติได้อย่างราบรื่น

จึงสรุปได้ว่าลักษณะของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา จะมีลักษณะตามพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ พัฒนาการด้านความคิด พัฒนาการทางภาษา พัฒนาการทางการเคลื่อนไหว และ พัฒนาการทางสังคม ในแต่ละพัฒนาการที่เป็นปัญหาที่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นด้วยความเข้าใจจากพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ครู และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

ปัญหา และความสามารถของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารของ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 14 – 23) ได้กล่าวว่า ปัญหาซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป จากปัญหาความพิการทางกาย คือ ตาบอด ทำให้โอกาสที่จะเรียนรู้ และรับรู้จำกัด หรือเสียเวลามากกว่าคนปกติ จากความพิการทางตาจึงทำให้เรียนรู้ได้น้อยกว่าระดับสติปัญญาที่แท้จริง ในด้านสังคมของเด็กก็ได้ รับความพอใจ และการสนองตอบที่ได้น้อยกว่าที่ควร เพราะมีปมด้อย และปัญหาส่วนตัวทางร่างกาย และทางจิตใจเข้ามาเกี่ยวข้อง สำหรับความสามารถของคนตาบอด และปัญหาทางด้านอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาบางประการนั้น โดยสรุปดังต่อไปนี้

เด็กตาบอดมี I.Q. เฉลี่ยต่ำกว่าปกติ และไม่มีประสาทสัมผัสด้านอื่นเป็นพิเศษเหนือกว่าคนธรรมดา กล่าวคือ ถ้าได้รับการฝึกฝน และใช้เหมือนกัน คนตาดี และคนตาบอดก็สามารถใช้ประสาทส่วนต่าง ๆ ได้เท่าเทียมกัน เด็กตาบอดแต่กำเนิด และในวัยทารกมีการรับรู้ และเรียนรู้ได้ยากกว่า และมีระดับสติปัญญาดำกว่าเด็กที่ตาบอดเมื่อ โตแล้ว

คนตาบอดรับรู้ และเรียนรู้ด้วยวิธีต่างจากคนตาดี เพราะใช้ประสบการณ์ที่ได้จากประสาทส่วนอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่จักขุประสาท และคนตาบอดจะไม่มีจินตนาการถึงภาพความฝัน คือ จะไม่มีภาพได้ยื่นแต่เสียง และมีจินตนาการน้อย แต่ก็สามารถพัฒนาความคิดรวบยอดได้อย่างดีโดยการฟังคำบรรยาย และเปรียบเทียบกับสิ่งที่เคยรู้จักมาแล้ว

เหตุที่เด็กตาบอดอายุมากกว่าเด็กตาดีซึ่งอยู่ชั้นเดียวกัน มีหลายประการ เช่น เข้าโรงเรียนช้ากว่า เสียเวลาเพราะขาดเรียนเพื่อให้แพทย์รักษา เสียเวลาเรียนอักษรเบรลล์ เสียเวลาเตรียมความพร้อม เสียเวลาขึ้นปฐมนิเทศในเรื่องการทรงตัว และการเคลื่อนไหว หรือเดินทางไปในที่ต่าง ๆ มากกว่าที่ควร และสุดท้าย คือ โรงเรียนขาดแคลนอุปกรณ์การสอนที่จำเป็นสำหรับคนตาบอด ทำให้

เสียเวลาในการสอนนานเกินไป

คนที่ตาบอดสนิท หรือสามารถเห็นแต่แสงได้นั้นมีพัฒนาการทางการเคลื่อนไหวดีกว่าคนปกติ ดังนั้นการฝึกฝนความสามารถในการได้ยินเสียง หรือการใช้โสตประสาท จึงมีความสำคัญมากในการที่จะทำให้คนตาบอดสามารถหลบหลีกเครื่องกีดขวาง และมีพัฒนาการทางการเคลื่อนไหวที่ดีขึ้นได้

ประสบการณ์จากบ้านของเด็กก่อนวัยเรียน โดยเฉพาะท่าที และการเลี้ยงดูของบิดามารดา มีผลต่อบุคลิกภาพ อารมณ์ ระดับสติปัญญา เจตคติ และการปฏิบัติตัวในสังคม หรือการดำเนินชีวิตของคนตาบอดเป็นอย่างมาก

ปัญหาด้านอารมณ์ และสังคมของเด็กตาบอด พบว่า เด็กที่ตาบอดสนิทมาแต่กำเนิดมีปัญหาทางอารมณ์ และสังคมน้อยกว่าเด็กที่บอดไม่สนิท หรือบอดเมื่อโต และอีกประการหนึ่ง มีผู้พบว่าการที่คนตาดีมีเจตคติที่ไม่ถูกต้องต่อคนตาบอด และคนพิการที่มีเจตคติผิด ๆ ต่อตนเองนั้น อาจเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ และสังคมมากกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นสายตาศึกษาไม่ใช่สาเหตุโดยตรงที่ทำให้ระดับสติปัญญาดำ และไม่ใช่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ และสังคมเสมอไป เช่น เด็กที่ได้รับอุบัติเหตุที่ตาจนบอด ระดับสติปัญญาไม่ได้เปลี่ยนไป ปัญหาทางอารมณ์ และสังคมส่วนใหญ่ก็เกิดจากสิ่งแวดล้อม เช่น ท่าทีของผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ไม่ใช่เพราะตาพิการ เป็นต้น

การพัฒนาภาษาพูด มีผู้พบว่าเสียงของคนตาบอดมักราบเรียบไม่ค่อยมีการเปลี่ยนระดับเสียง หรือความหนักเบาของเสียง ส่วนมากมักพูดเสียงดังกว่า และช้ากว่าคนปกติ ไม่ค่อยใช้สีหน้าท่าทางประกอบคำพูด ริมฝีปากเคลื่อนไหวน้อย และพัฒนาการทางภาษาของเด็กตาบอดโดยทั่วไปนับว่าไม่ผิดปกติ เพราะการเรียนรู้ภาษาส่วนใหญ่ผ่านทางหู ยกเว้นบางคำที่เด็กยังไม่ได้เรียนรู้ หรือคำนั้นต้องเรียนรู้โดยใช้สายตาเด็กจึงจะใช้ผิดไปบ้าง เช่น จากการศึกษาพบว่า เด็กตาบอดหลายคนใช้คำที่มีความหมายว่า “กลางคืน” ว่า “ดำ” “มืด” หรือ “เย็น” ไม่ถูกต้อง เป็นต้น ซึ่งเด็กจะแก้ไขได้อย่างรวดเร็วภายหลังการเรียนรู้

พัฒนาการด้านการอ่าน เนื่องจากเด็กต้องอ่านอักษรเบรลล์ ซึ่งเสียเวลามากกว่าปกติ พัฒนาการในการอ่านของเด็กพลอยช้ากว่าเด็กตาดีไปด้วย โดยเฉพาะในชั้นสูง เช่น เมื่อเด็กเข้าเรียนไปได้ 8 ปี อาจอ่านได้ในระดับชั้น 5 หรือ 6 เท่านั้น การอ่านเขียน และตอบข้อสอบโดยใช้อักษรเบรลล์ ต้องเพิ่มเวลาให้มากกว่าเวลาของเด็กตาดีประมาณ 2 เท่า และในด้านการเรียนวิชาต่าง ๆ ที่โรงเรียน วิชาคณิตศาสตร์ การสะกดคำ และวิชาที่ต้องศึกษาหาความรู้โดยการอ่าน บันทึกลง และการ

กันคว่ำทอลอง โดยทั่วไปเด็กจะเรียนรู้ล้าหลังเด็กตาดี เป็นต้น

ส่วนในด้านการใช้จินตนาการ เนื่องจากเด็กมองไม่เห็นจึงใช้จินตนาการได้น้อยกว่าคนตาดี แต่ก็สามารถฝึกฝน และสร้างให้เกิดขึ้นได้โดยการฝึกใช้ประสาทสัมผัสส่วนอื่นได้มาก และหลาย ๆ ทางประกอบกัน ถ้าเด็กพอมองเห็นได้บ้างก็จะมีจินตนาการที่ดีกว่าเพราะยังจำภาพที่เคยเห็นได้บ้าง ในส่วนของความสามารถด้านดนตรี คนตาบอดโดยทั่วไปมีความสามารถพิเศษทางดนตรี ซึ่งบางคนก็ประสบความสำเร็จอย่างมากในอาชีพนี้ ในปัจจุบันวิชาดนตรีศึกษาก็ยังได้บรรจุเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรสำหรับคนตาบอด และได้มีการพัฒนาเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เครื่องพิมพ์ดีด สำหรับพิมพ์โน้ตดนตรีให้คนตาบอดได้ศึกษาทบทวน เป็นต้น แต่ถึงอย่างไรนักดนตรีตาบอดก็คงต้องใช้ความจำเป็นสำคัญเพราะไม่สามารถอ่าน โน้ตเพลงขณะบรรเลงได้เหมือนคนปกติ

เด็กตาบอดสนิทแต่กำเนิดจำเป็นต้องฝึกฝนได้รับประสบการณ์ตรงค้ำรูปธรรม ทั้งวัตถุสิ่งของ และสถานการณ์ให้มากที่สุด โดยเฉพาะการให้เด็กได้รู้จักเครื่องมือประกอบอาชีพ และเข้าใจโครงสร้างของสถานการณ์ซึ่งจะช่วยให้เด็กสามารถประกอบอาชีพนั้นได้ดี การที่คนตาบอดบางคนไม่สามารถประกอบอาชีพบางอย่างได้นั้น ไม่ใช่เพราะขาดความสามารถแต่เพราะไม่เคยรู้จักคุ้นเคยหรือไม่เคยฝึกจับฉวย หรือใช้เครื่องมือมาก่อน

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ในระดับประถมศึกษา

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารของ ผดุง อารยะวิญญู, (2533), ธีระ จันทรัตน์, (2538) และหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, (2540) ได้กล่าวสอดคล้องกันโดยสรุปได้ดังนี้ว่า การจัดการศึกษาจะต้องเป็นไปตามความต้องการพื้นฐาน และจุดมุ่งหมายในการศึกษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา จุดมุ่งหมายเฉพาะสำหรับการศึกษาของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาก็คือ เพื่อให้ได้รับความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงที่อยู่รอบตัวให้เกิดความมั่นใจที่จะเผชิญอยู่กับความเป็นจริงเหล่านั้น และให้เกิดความรู้สึกว่าตนมีสิทธิที่จะได้รับความยอมรับนับถือ ในฐานะเอกกัตบุคคลผู้หนึ่ง การให้ความรู้ ความเข้าใจทักษะ และเจตคติที่ต้องการปลูกฝัง ตลอดจนวิชาต่าง ๆ และเนื้อหาวิชาที่จัดให้เรียนโดยทั่วไป ไม่จำเป็นต้องแตกต่างไปจากเด็กปกติ คือ ยึดแนวหลักสูตรประถมศึกษา และเป็นลักษณะเดียวกับหลักสูตรของเด็กปกติ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตามีทักษะใกล้เคียง หรือเท่าเทียมกับเด็กปกติเมื่อสำเร็จการศึกษา เพียงแต่นำหลักสูตรมาปรับให้เหมาะสมกับสภาพความบกพร่องทางสายตา และเพิ่มเติมในสิ่งที่ยังขาดเพื่อให้

เด็กได้รับประโยชน์สูงสุด เช่น การดัดแปลงการศึกษาเกี่ยวกับการเห็นไปสู่การได้ยินมากที่สุด นอกจากนี้ยังให้เรียนการรับรู้ด้วยการสัมผัส และการรู้สึกลงทางการเคลื่อนไหว เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ และความสามารถของเด็ก

สำหรับหลักสูตรของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ผดุง อารยะวิญญู (2533, หน้า 72-74) กล่าวว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาคงจะเรียนหลักสูตรที่มีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับเด็กปกติ แต่วิธีการสอนตลอดจนอุปกรณ์การสอนอาจแตกต่างกันไปจากเด็กปกติบ้าง การสอนในระดับประถมศึกษา ควรเน้นการฝึกทางด้านการฟัง เพื่อชดเชยกับการรับรู้ทางสายตาที่สูญเสียไป การสอนนักเรียนให้อ่าน และเขียน โดยใช้อักษรเบรลล์ (braille) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักเรียนที่ตาบอดสนิท อุปกรณ์การสอนที่จำเป็นในระดับนี้อาจรวมไปถึง วัสดุประเภทอักษรเบรลล์ หนังสือที่มีตัวพิมพ์ขนาดใหญ่ แวนซ์ขยาย ตลอดจนอุปกรณ์ในการสื่อสารเฉพาะสำหรับคนตาบอด ในระดับนี้ควรมีการฝึกเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว และการทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อม (Orientation and Mobility ใช้ชื่อย่อว่า O&M) ซึ่งจะช่วยให้เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาสามารถเคลื่อนที่ไปในสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาคงจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของเด็กแต่ละคน หลักสูตรสำหรับเด็กประเภทนี้ ควรเป็นหลักสูตรเดียวกับที่ใช้สำหรับเด็กปกติ แต่กิจกรรมตลอดจนกลวิธีในการเรียนการสอนควรแตกต่างกันไปจากเด็กปกติบ้าง ในบางด้านที่เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาไม่อาจปฏิบัติ หรือร่วมกิจกรรมในลักษณะเดียวกันกับเด็กปกติได้ วิธีสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนควรมีลักษณะ คือ ช่วยส่งเสริม และพัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตากับเด็กปกติ ช่วยส่งเสริม และพัฒนาความสามารถในการประเมินตนเอง และช่วยส่งเสริม และพัฒนาความสามารถในการเรียนหนังสืออย่างเป็นอิสระ โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นมากนัก

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ในระดับประถมศึกษา จะใช้หลักสูตรเดียวกันกับเด็กปกติแต่มีการปรับปรุงในบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน และควรเพิ่มเติมวิชาหรือเนื้อหาที่พิเศษ โดยเน้นให้เด็กได้รับความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงที่อยู่รอบตัว ให้เกิดความมั่นใจที่จะเผชิญกับความเป็นจริง และให้เกิดความรู้สึกว่ามีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือจากบุคคลในสังคม เน้นฝึกฝนทางด้านการฟัง และสอนการอ่าน และเขียน โดยใช้อักษรเบรลล์ มีการฝึกการเคลื่อนไหว และการทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อม ฝึกประสาทสัมผัสการรับรู้ และทักษะการสื่อสารด้วยเครื่องมือ และอุปกรณ์ที่เหมาะสม

การเรียนรู้ระหว่างเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตากับเด็กปกติ

บังอร ต้นปาน (อ้างใน ชีระ จันทรัตน์, 2538, หน้า 3 – 9) กล่าวว่า จากความเชื่อที่ว่า การนำเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตามาเรียนรวมกันนั้นเป็นการฝืนธรรมชาติของมนุษย์ เพราะในความจริงคนพิการ และคนปกติจะต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม จึงได้เกิดแนวคิดที่จะส่งเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาเข้าเรียนร่วมกับเด็กปกติ ซึ่งเรียกว่า “การเรียนรู้รวม” หมายถึง การจัดการศึกษาให้เด็กพิเศษมีโอกาสเรียนร่วมกับเด็กปกติ ตามความสามารถ และความพร้อมของแต่ละบุคคล โดยได้รับความช่วยเหลือตามความจำเป็นพิเศษ การที่เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา อยู่ในกลุ่มของคนปกติจะเป็นการส่งเสริมให้ได้เรียนรู้ และอยู่ร่วมในสังคมต่อไปในอนาคตได้อย่างเป็นสุข จึงได้เสนอปรัชญาของการเรียนรู้รวม จากพื้นฐาน 3 ประการคือ

1. มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา ดังนั้นการจัดระบบการศึกษาจึงจัดบริการทางการศึกษาให้แก่มนุษย์ทุกคน โดยไม่แบ่งแยกความบกพร่อง หรือความต้องการ และความจำเป็นของแต่ละบุคคล
2. มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้นการจัดเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน เพื่อให้เด็กพิเศษอยู่ร่วมกันกับเด็กปกติ ย่อมก่อให้เกิดคุณค่า และสร้างสรรค์สังคม เพราะเด็กเหล่านี้จะมีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีการยอมรับซึ่งกันและกัน เมื่อเด็กเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่จะไม่เกิดการแบ่งแยกความแตกต่างของมนุษย์ในสังคม
3. การเรียนการสอนในชั้นเรียนย่อมสนองตามความแตกต่างของบุคคล ดังนั้นการจัดเด็กพิเศษให้เข้าเรียนในชั้นเรียนรวม จึงควรได้มีการปรับปรุงการเรียนสอน ให้เป็นการสอนเพื่อบุคคลทั่วไป เพื่อพัฒนาความพร้อม และความรู้ความสามารถของผู้เรียนทุกคนให้พัฒนาการทุกด้านด้วยวิธีการ และกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดศักยภาพที่จะดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่าการเรียนรู้รวม หมายถึง การจัดการศึกษาให้เด็กพิเศษได้มีโอกาสเรียนร่วมกับเด็กปกติตามความสามารถ และความพร้อมของแต่ละบุคคล โดยได้รับความช่วยเหลือตามความจำเป็นพิเศษ โดยมีปรัชญา และทฤษฎีพื้นฐานของการเรียนรู้รวม 3 ประการ คือ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา มีสิทธิเท่าเทียมกันในการอยู่ร่วมกัน และการเรียนการสอนในชั้นเรียนย่อมสนองตามความแตกต่างของบุคคล

ความหมายของคำว่าศิลปะ และคำว่าศิลปศึกษา

หวน พิณรุฬห์ (2508 ก, หน้า 1) กล่าวว่า ศิลปะ หมายถึง ผลงานของมนุษย์ที่สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อความงาม และความพอใจของแต่ละคน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2515, หน้า 1) กล่าวว่า ศิลปะ หมายถึง งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือ ด้วยความคิด ด้วยความรู้ ความบริสุทธิ์ และความตั้งใจที่งดงาม น่าฟังชม ทำให้จิตใจสบาย สะท้อนเรื่องราวของชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ออกมาเป็นผลงานศิลปะที่ดีมีคุณค่า

บุญเดิม พันรอบ (2531, หน้า 9) กล่าวว่า ความหมายของศิลปะเชิงมนุษยวิทยา หมายถึง ความสำเร็จของมนุษย์ในการประดับตกแต่งสิ่งของธรรมชาติอย่างมีศักยภาพ และมีรูปแบบที่อธิบายขบวนการสร้างงานศิลปะได้

สุชาติ เกาทอง (2532, หน้า 14 - 15) กล่าวว่า ศิลปะได้ถูกให้ความหมายในพจนานุกรมศัพท์ศิลปะว่าศิลปะ คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏ ซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ตามอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ ทัศนียภาพ และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา และศิลปะยังหมายถึง ความงามที่เป็นอัตวิสัย (Subjective) เป็นความงามที่ให้ความรู้สึก พอใจ ยินดี เฉพาะส่วนตน และเป็นความงามทางภววิสัย (Objective) ความงามที่ให้ความรู้สึกถึงแบบอย่างที่สุด เป็นเรื่องของความจริงทางภายนอก

เลิศ อานันทนงะ (2539, หน้า 64) กล่าวว่า ความหมายของศิลปะเด็ก คือ การแสดงออกอย่างมืออิสระเสรี (Free Expression) เพื่อพัฒนาความสามารถด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการ สร้างเสริมศิลปะนิสัย และพื้นฐานทัศนียภาพที่ดีให้แก่เด็ก ๆ

ทินกร บัวพูล (2531, หน้า 65) กล่าวว่า ศิลปศึกษา หมายถึง เป็นมวลประสบการณ์ทางด้านศิลปะที่จัดให้กับเด็ก เพื่อให้ได้ใช้ประสบการณ์ในการสร้างสิ่งใหม่ สำหรับพัฒนาความรู้ ทักษะ และความคิดทางด้านศิลปะ

นิรมล ตีรณสาร และอารี สุทธิพันธ์ (อ้างใน ทินกร บัวพูล, 2531, หน้า 65) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ศิลปศึกษา หรือ Art Education เป็นการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ วิชาที่ศึกษาเรื่องของการสร้างสิ่งใหม่ที่สวยงาม โดยใช้ประสบการณ์การรับรู้ เหตุผล อารมณ์ และ

ความคิดริเริ่ม โดยการให้การศึกษา นั้น ต้องเป็นไปตามปรัชญาแนวคิดทางการศึกษา

อนุสรณ์ บุญยานันต์ (2531, หน้า 91 – 92) กล่าวว่า ศิลปศึกษา เป็นวิชาหนึ่งที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ โดยเฉพาะเรื่องจินตนาการที่ปรากฏออกมา ในงานศิลปะจะเปิดโอกาสให้เกิดอิสระในทางความคิด สามารถใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาได้ดี

ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล (2533, หน้า 4) กล่าวว่า ศิลปศึกษา หมายถึง ศาสตร์ที่มุ่งเป้าหมายไปที่กระบวนการเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ (The Creative Process) การแสดงออก (The Self – Expression) และการรับรู้เกี่ยวกับความหมาย (Aesthetic Awareness)

เลิศ อำนันทนะ (2539, หน้า 47 – 49) กล่าวว่า ศิลปศึกษา (กลุ่มส่งเสริมลักษณะนิสัย) ในระดับประถมศึกษา มีจุดประสงค์เพื่อสร้างศิลปินิสัย คือ การมีบุคลิกภาพที่ดี มีความรู้คู่กับความงาม จิตใจละเอียดอ่อน ประณีต มีความยืดหยุ่นทางความคิด ตัดสินใจเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถติดต่อสื่อสารได้เป็นอย่างดี มีสุนทรียะ ดำรงชีวิตเรียบง่าย และมีเป้าหมายที่สร้างสรรค์

โดยความเป็นจริงแล้ว การให้นิยามความหมายของคำว่า “ศิลปะ” มีนักปรัชญา และผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือ หรือตำราต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ให้คำนิยาม ศิลปะเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และด้านจิตใจเป็นหลัก การให้นิยามความหมายที่จะตรงกับสภาพจิตใจของทุกคน ย่อมเป็นไปได้ยาก จนทุกวันนี้คำว่า “ศิลปะ” ก็ยังไม่มี ความหมายใดถือเป็น ความหมายที่เป็นสากล จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมการให้นิยามความหมายของคำว่า ศิลปะของผู้ทรงคุณวุฒิตั้งที่กล่าวมาข้างต้นไว้ และสรุปเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ว่า “ศิลปะ” หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น โดยแสดงออกในรูปลักษณะแตกต่างกันออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้สึกพอใจ ยินดี เฉพาะส่วนตัว และความรู้สึกถึงสิ่งที่สมบูรณ์ที่สุดจากภายนอก ผลงานศิลปะที่ได้จะแสดงออกให้เห็นถึงความดี ความงาม ความน่าพิงชม โดยสะท้อนเรื่องราวของชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ออกมาเป็นผลงานศิลปะที่มีคุณค่า ทั้งนี้ในความหมายของศิลปะเด็กจะเป็นการแสดงออกอย่างมีอิสระ เพื่อพัฒนาศิลปินิสัย และพื้นฐานเกี่ยวกับความงาม ในส่วนของความหมายของคำว่า “ศิลปศึกษา” (Art Education) สรุปได้ดังนี้คือ เป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มส่งเสริมลักษณะนิสัยในระดับประถมศึกษา เป็นมวลประสบการณ์ทางด้านศิลปะที่จัดให้กับเด็กได้ใช้ประสบการณ์ทางด้านความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ การแสดงออกอย่างอิสระ และการรับรู้เกี่ยวกับความงาม เพื่อสร้างสิ่งใหม่ที่สวยงามปรากฏออกมาในงานศิลปะ วิชาศิลปศึกษามีจุดประสงค์เพื่อสร้างศิลปินิสัย

คือ การมีบุคลิกภาพที่ดี มีความรู้คู่กับความงาม จิตใจละเอียดอ่อน ประณีต มีความยืดหยุ่นทางความคิด ตัดสินใจเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถติดต่อสื่อสารได้เป็นอย่างดี มีสุนทรียะ ดำรงชีวิตเรียบง่าย และมีเป้าหมายที่สร้างสรรค์ โดยการให้การศึกษาศิลปะนั้น ต้องสอดคล้องกับปรัชญาหรือแนวคิดทางการศึกษา

คุณค่าของศิลปะศึกษา

ประเทิน มหาจันทร์ (2531, หน้า 29) กล่าวว่า ศิลปะสำหรับเด็กมีส่วนเกี่ยวกับการศึกษาที่เด็กทุกคนต้องเรียน จุดประสงค์ที่สำคัญคือ การส่งเสริมความงอกงามในเด็ก ศิลปะสอนให้คนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นคนช่างคิด มีเหตุผลเป็นของตนเอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะงานทุกชิ้นที่เด็กสร้างขึ้น เด็กเริ่มคิดเอง ทำเอง และทำไปจนสำเร็จ โดยความพยายามของเด็กเอง นอกจากนี้ ศิลปะจะต้องเกิดขึ้น โดยการร่วมกันทำงาน รู้จักแบ่งปันซึ่งกันและกัน รู้จักการให้ และการรับ การทำงานแบบประชาธิปไตย รู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตน เด็กจะพบกับความสวยงามของชีวิต และจะเป็นสิ่งที่สร้างความพึงพอใจด้วยการเรียนศิลปะ

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539, หน้า 32 – 34) ได้ให้คุณค่าของศิลปะศึกษาในเชิงสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีดังต่อไปนี้

1. ลักษณะนิสัยทางการแสดงออก กระบวนการตัดสินใจเสนอความคิด ตัดสินใจที่จะกระทำ และแสดงออกตามความคิดคำนึง หรือตามเหตุผล เป็นกระบวนการพื้นฐานที่กระตุ้นให้เด็กกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในทุก ๆ ด้าน
2. ลักษณะนิสัยทางด้านการคิดสร้างสรรค์ การแสวงหาสิ่งใหม่ที่ดั่งงามที่เหมาะสมคิดเพื่อพัฒนาการดำรงชีวิตให้ก้าวหน้า และสันติสุข มีความรอบคอบละเอียดถี่ถ้วน และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้
3. ลักษณะนิสัยทางด้านจินตนาการ จินตนาการเป็นเรื่องของความคิดที่กว้างไกล ความหวัง หรือความปรารถนาที่จะให้เกิดสิ่งดีงาม โดยมีเหตุผล หรือความจริงเป็นพื้นฐาน
4. ลักษณะนิสัยทางด้านสุนทรียภาพ ความรู้สึกละเอียดอ่อน และจับใจเมื่อสัมผัสกับสภาพแวดล้อม และจะรู้สึกสัมผัสในความงาม ความเป็นระเบียบ ประณีต และคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ศิลปะ วัตถุ หรือรูปแบบของความคิด ก่อให้เด็กเป็นผู้มีรสนิยมที่ดี มีจิตใจอ่อนโยน มีความเมตตากรุณา

5. ลักษณะนิสัยทางด้านความประณีต ความตั้งใจ การใช้ความพยายาม การสังเกต และความประณีตเรียบร้อยอยู่ตลอดเวลา ย่อมทำให้การทำงานทุกชิ้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

6. ลักษณะนิสัยทางด้านการทำงาน ส่งเสริมให้เด็กขยันหมั่นเพียร ศิลปะทำให้เด็กมีนิสัยรักการทำงาน เกิดความภาคภูมิใจซึ่งจะผลักดันให้เด็กกระตือรือร้น ในการทำงานที่กระทำต่อไป

7. ลักษณะนิสัยทางด้านการทำงานร่วมกัน ในกิจกรรมศิลปะจะเอื้อให้เด็กได้เกิดการทำงานร่วมกัน เกิดการพูดคุย ปรีกษาหารือ การคิดการวางแผน การแบ่งงาน ตลอดจนการถูกยอมรับนับถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย

ทินกร บัวพลู (2531, หน้า 65 – 70) กล่าวว่า ผลที่เกิดจากคุณค่าทางศิลปะแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. ผลที่เป็นวัตถุ เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด เป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้ง่าย นั่นคือ ผลงานที่เป็นภาพสะท้อนความคิด และประสบการณ์ของเด็ก เพื่อเสริมสร้างสติปัญญา และความงดงามที่เกิดขึ้นในใจของตนเอง

2. ผลที่เกิดขึ้นในใจ เป็นประสบการณ์ หรือเป็นลักษณะนิสัย สิ่งนี้เป็นนามธรรม มองเห็นได้ยาก ต้องใช้การสังเกตพินิจพิเคราะห์ จากความคิดสร้างสรรค์จินตนาการ การแสดงออกอย่างอิสระ ข้อมูลย้อนกลับจากเด็ก สติปัญญากระบวนการคิดที่มีเหตุผลของเด็ก และรวมถึงทุกด้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คุณค่าที่แท้จริงของศิลปะศึกษาจึงไม่ได้อยู่ที่ผลงานเพียงอย่างเดียว เพราะผลงานจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกภายในจิตใจของเด็ก แต่คุณค่าที่ควรให้ความสำคัญด้วย คือ กระบวนการคิดการทำงานของเด็ก และคุณภาพของทักษะในการแก้ปัญหา และการแสดงออกอย่างถูกต้องเหมาะสม

เลิศ อานันทนะ (2541, 8 ธันวาคม, หน้า 13) กล่าวว่า วิชาศิลปะศึกษายังมีคุณค่า และมีประโยชน์ในด้านจิตวิทยา คือ การพัฒนาทางอารมณ์ของเด็กทำให้เกิดภาวะสมดุลทางอารมณ์ ทำให้เด็กมีสิ่งรองรับอารมณ์ เพื่อชดเชยอารมณ์ของเด็ก การแสดงออกทางอารมณ์เหล่านี้จะทำให้เด็กไม่มีความรู้สึกถึงอารมณ์ที่เก็บกดเคร่งเครียด ศิลปะเป็นการสอนให้เห็นถึงชีวิต และเป็นการสอนคนให้เป็นคน

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า คุณค่าของศิลปะศึกษาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ผลที่เป็นวัตถุ นั่นคือ ผลงานทางศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากความคิด ประสบการณ์ ความงดงามภายในใจเด็ก

และผลที่เกิดขึ้นในใจ เป็นประสบการณ์ หรือลักษณะนิสัยซึ่งแบ่งได้อีก 7 ลักษณะ คือ ลักษณะนิสัยทางด้านการแสดงออก ลักษณะนิสัยทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ลักษณะนิสัยทางด้านจินตนาการ ลักษณะนิสัยทางด้านสุนทรียภาพ ลักษณะนิสัยทางด้านความประณีต ลักษณะนิสัยทางด้านการทำงาน และลักษณะนิสัยทางด้านการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้ศิลปะยังสามารถพัฒนา และบำบัด ภาวะทางอารมณ์ในตัวเด็กให้เกิดความสมดุลทางอารมณ์ สอนให้เด็กรู้จักชีวิต และการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข จะเห็นได้ว่าศิลปะช่วยพัฒนาการในทุก ๆ ด้านไม่ว่าทางกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางสติปัญญา และทางจิตใจ รวมทั้งยังสอนให้เป็นคนเต็มคน

ความสำคัญของกิจกรรมทางศิลปะศึกษา

ในความเป็นจริง กิจกรรมศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษา จะไม่ได้หมายถึงวิชาวาดเขียน เพียงอย่างเดียว แต่ครอบคลุมกว้างขวางถึงกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น การปั้น การแกะสลัก การฉีกกระดาษ การประดิษฐ์ เป็นต้น แต่จุดเน้นของทุกกิจกรรม คือ การเปิดโอกาสให้เด็กสามารถคิดเอง ทำเองได้อย่างอิสระ โดยมีครูเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ หรือสาธิตวิธีการ และที่สำคัญกิจกรรมในวิชาศิลปะศึกษายังมีความยืดหยุ่น และสามารถตอบสนองความถนัด ความสนใจ ความชอบ และความแตกต่างของแต่ละบุคคล ไม่ว่าเด็กผู้นั้นจะเป็นเด็กปกติ หรือเด็กพิเศษที่พิการในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2533, หน้า 210 – 211) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะช่วยพัฒนาในการเรียนรู้โลกภายนอกด้วยประสาทสัมผัส (Senses Perception) เป็นการเสริมการเรียนรู้เชิงสังเคราะห์ ซึ่งเป็นธรรมชาติในการเรียนรู้ของเด็กอยู่แล้ว และกิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ฝึกให้เด็กรู้จักนำเอาธรรมชาติของตนเองที่มีอยู่ มาใช้เก็บเกี่ยวความรู้ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว และจัดรวมกันไว้อย่างมีเอกภาพ โดยเฉพาะความรู้อื่นจะเป็นพื้นฐาน พัฒนาภาวะทางสุนทรียภาพให้แก่ตน นอกจากนั้น ระหว่างการแสดงออกทางศิลปะ เด็กยังได้รับประสบการณ์ที่นอกเหนือไปจากประสบการณ์ทางสุนทรียภาพอีกมากมาย อาจจะเรียกว่าเป็นประสบการณ์ หรือความรู้ที่ได้จากศิลปะในทางอ้อม ซึ่งเป็นการเสริมการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ ได้แก่ ประสบการณ์ทางสังคม ประสบการณ์ทางวัตถุ ประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือง่าย ๆ การได้เรียนรู้ และแก้ปัญหาขั้นตอนของการทำงาน เป็นต้น ซึ่งล้วนที่จะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการเจริญเติบโตทางกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมของเด็ก ในกิจกรรมศิลปะที่ประกอบด้วย การวาดภาพ การปั้น การแกะสลัก การสานถักทอ ฯลฯ ในระดับ

ประถมศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ได้ดังนี้คือ

1. กิจกรรมศิลปะ 2 มิติ หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งให้เด็กสร้างสรรค์ภาพ บนระนาบผิว วัสดุที่แบน ๆ เช่น กระดาษ ผนังปูน เป็นต้น
2. กิจกรรมศิลปะ 3 มิติ หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งให้เด็กสร้างสรรค์ภาพให้มีลักษณะ ลอยตัว นูน หรือเว้าลงไปในพื้นที่ โดยใช้วัสดุ และกลวิธีต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวัสดุนั้น เช่น การปั้น ดินเหนียว ดินน้ำมัน เป็นต้น
3. กิจกรรมศิลปะผสมผสาน 2 มิติ – 3 มิติ หมายถึง กิจกรรมที่ให้เด็กสร้างสรรค์ภาพ โดยใช้วัสดุ และกลวิธีทางกิจกรรมศิลปะ 2 มิติ และ 3 มิติ รวมเข้าด้วยกัน เช่น การระบายสีบน ปูนปั้น เป็นต้น

สรุปได้ว่ากิจกรรมศิลปะศึกษาไม่ได้หมายถึงวิชาที่เน้นแต่เพียงการวาดรูป แต่ยังสามารถช่วย กระตุ้นให้เด็กคิดเอง ทำเอง ได้อย่างอิสระ โดยมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำ หรือสาธิตวิธีการ และที่สำคัญ กิจกรรมในวิชาศิลปะศึกษายังมีความยืดหยุ่น และสามารถตอบสนองความถนัด ความสนใจ ความชอบ และความแตกต่างของแต่ละบุคคล ไม่ว่าเด็กผู้นั้นจะเป็นเด็กปกติ หรือเด็กพิเศษที่พิการในส่วน ต่าง ๆ ของร่างกายได้ กิจกรรมศิลปะในระดับประถมศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ กิจกรรมศิลปะ 2 มิติ กิจกรรมศิลปะ 3 มิติ และกิจกรรมศิลปะผสมผสาน 2 มิติ – 3 มิติ

ศิลปะศึกษากับการศึกษาพิเศษ

สกาวัตน์ คุณาวิสูตร และกอบชัย พรหมินทะโรจน์ (อ้างใน ชีระ จันทรรัตน์, 2538, หน้า 2) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ด้วยเหตุที่เด็กเหล่านี้ มีความบกพร่องทางสายตา จึงมักขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ตามกำลังความสามารถของตนเอง และมีขอบเขตการรับรู้ได้จำกัด เรียนรู้ได้ต่ำกว่าระดับสติปัญญาที่แท้จริง เพราะเด็กไม่สามารถใช้สายตาในการเรียน หรือการทำงานใด ๆ ได้เช่นเด็กปกติทั่วไป ทำให้ต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นในบางเรื่อง ในการดำรงชีพ รวมทั้งสังคมยังให้ความช่วยเหลือ และการตอบสนองแก่เด็กเหล่านี้อย่างไม่เพียงพอ นอกจากปมด้อยที่กล่าวมาแล้ว ยังมีปัญหาเกี่ยวกับทางกาย และจิตใจ หรือปัญหาทางอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

สฤกษ์ เทียนสุวรรณ (2531, หน้า 60) และ โลเวนเฟลด์ และ บริเทนส์ (Lowenfeld and Britain, อ้างใน จิรศักดิ์ ส่งแสงขจร, 2530, หน้า 19) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า เด็กพิเศษ (Exceptional Children) คือ เด็กที่มีความผิดปกติ หรือมีพัฒนาการต่าง ๆ แตกต่างจากเด็กปกติ

ธรรมดา โดยทั่วไปเด็กเหล่านี้จะมีปัญหาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ตลอดจนปัญหาทางด้านสติปัญญา ความผิดปกติ หรือความแตกต่างอาจเป็นไปได้ทั้งทางบวก และทางลบ เมื่อพูดถึงความผิดปกติในทางบวก นั้นจะหมายถึง เด็กที่มีสติปัญญา และความสามารถสูงกว่าเด็กปกติทั่วไปที่อยู่ในวัยเดียวกัน โดยจะเรียกว่า “เด็กฉลาด” หรือ “เด็กปัญญาเลิศ” หรือ “เด็กมีพรสวรรค์” แต่ในทางตรงกันข้ามเด็กที่มีความผิดปกติในทางลบ จะหมายถึง เด็กที่มีความพิการทางร่างกาย มีความผิดปกติทางจิตใจ และมีปัญหาทางการสื่อสาร หรือมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่มีความบกพร่องในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิกัดทางกาย หู ตา เป็นต้น ซึ่งต้องการการบำบัดรักษาที่ถูกต้อง เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา จัดได้ว่าเป็นเด็กพิเศษประเภทหนึ่ง ซึ่งต้องการการบำบัดรักษาเช่นเดียวกับเด็กพิเศษประเภทอื่น ๆ วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่ทำให้คุณค่าในแง่ของการบำบัดรักษาทางจิต และยังสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก หากได้มีการนำเอาศิลปศึกษามานำมาบูรณาการให้เข้ากับการศึกษาพิเศษอย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับเด็กที่มีความบกพร่องในลักษณะต่าง ๆ และโดยเฉพาะเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ย่อมจะทำให้เด็กได้รับประโยชน์เต็มที่จากการศึกษา เพื่อเป็นการชดเชยกับความต้องการของเด็กเหล่านี้ให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะในทุกด้านให้ดียิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ ยังสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากจิตใจ หรือปัญหาทางอารมณ์ให้เกิดการพัฒนาในทางที่ดียิ่งขึ้น ศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการส่งเสริมคุณสมบัติที่บกพร่องของเด็กได้

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 44) ได้กล่าวไว้ว่า ทั้งนี้ในการสอนวิชาศิลปศึกษาแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาจะต้องดำเนินการสอนด้วยความเอาใจใส่ และเน้นการสอนรายบุคคล ต้องคัดสรรเครื่องมือ หรือวัสดุอุปกรณ์ด้วยความรอบคอบ และต้องระวังไม่อำนวยความสะดวกให้เด็กเกิดนิสัยต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นมากเกินไป

สรุปได้ว่าวิชาศิลปศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการ ความสามารถ ความถนัด ความชอบ ความสนใจ และตอบสนองความแตกต่างของแต่ละบุคคลได้ ไม่ว่าจะเป็นเด็กผู้นั้นจะเป็นเด็กฉลาด เด็กอ่อน เด็กที่มีความพิการ หรือบกพร่องในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เพราะศิลปศึกษาช่วยส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกตามกำลังความสามารถของเด็กได้อย่างเต็มที่ ศิลปศึกษาไม่ใช่เพียงแต่ความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือการผ่อนคลายความตึงเครียดแก่เด็กเท่านั้น แต่ยังเป็นวิธีการระบายความรู้สึกนึกคิดออกมาในรูปของความงาม ที่เกิดจากการประสานกันอย่างกลมกลืน ระหว่างความคิด จินตนาการ และการแสดงออก ศิลปศึกษาจะส่งเสริมเด็กพิเศษให้เกิดความเชื่อมั่น

ในตนเอง อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาศักยภาพแห่งตนไปในทางที่เหมาะสม เกิดสภาวะที่ปลอดภัย เป็นที่ยอมรับมองเห็นคุณค่าในตนเอง ผู้อื่น และสิ่งรอบตัว เกิดความรู้สึกอิสระ ลดปัญหาทางจิตใจ และอารมณ์ไปได้มาก และจากการพัฒนาตนจะนำไปสู่การพัฒนาสังคม และประเทศต่อไปในอนาคต

ความหมาย และความสำคัญของการวาดภาพระบายสี

การวาดภาพ หรือการวาดเขียน หรือภาพวาดลายเส้น (Drawing) เป็นวิธีวาดภาพที่ปรากฏรูปร่างลักษณะต่าง ๆ กัน ความเป็นไปได้ประการหนึ่ง คือ มนุษย์ต้องการที่จะแสดงอะไรบางอย่างไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ที่เป็นส่วนตัว หรือแม้แต่เพียงร่องรอยง่าย ๆ ที่ทำขึ้นด้วยมือตัวเอง โดยเป็นลักษณะผสมของการวาดเขียน การระบายสี การลาก หรือการวาดเส้นลงไปบนพื้นผิวของวัสดุอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดร่องรอย หรือรูปร่างขึ้น โดยจะต้องให้ความชัดเจนของรูปร่างลักษณะของภาพก่อนที่จะระบายสี ยังรวมถึงเทคนิคการใช้เส้น การแสดงออกถึงลักษณะของการสร้างสรรค์รูปร่างให้สัมพันธ์กับรูปด้าน และรูปลักษณะ (สุชาติ เถาทอง, 2532 ; สวนศรี ศรีแพงพงษ์, 2534)

สุชาติ เถาทอง (2532, หน้า 59 – 60) กล่าวว่า การระบายสี คือ การใช้สี หรือการกระทำด้วยสี โดยใช้เครื่องมืออุปกรณ์ ที่เหมาะสม และมีลักษณะเป็น 2 มิติ มีความกว้าง และความยาว เพื่อถ่ายทอดพฤติกรรม หรือความรู้สึก ประสบการณ์ของสุนทรียภาพ โดยใช้สีเป็นสีน้ำ สีน้ำมัน สีฝุ่น ฯลฯ เป็นสื่อกลางในการแสดงออก การระบายสี และการวาดภาพ หรือวาดเส้น มีลักษณะบางอย่างที่ร่วมกัน และสัมพันธ์กันโดยแทบจะแยกออกจากกันไม่ได้โดยเด็ดขาด

โชค เก่งเขตรกิจ (2533, หน้า 3) กล่าวว่า การระบายสี (Painting) คือ การเขียนภาพโดยใช้สีระบายลงในภาพ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดรูปแบบที่เห็นจากธรรมชาติ หรือจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามแนวความคิดสร้างสรรค์

สมเกียรติ ตั้งนโม (2539, หน้า 138 – 150) กล่าวว่า เด็กทุกคนเคยวาดภาพ หรือวาดเส้น (Drawing) ซึ่งเกิดจากแรงกระตุ้นโดยธรรมชาติ ทำให้เด็กวาดเส้นบางสิ่งบางอย่าง แม้จะเป็นเพียงรูปคนขีด ๆ เหมือนกิ่งไม้ (Stick Figure) งานวาดภาพ หรือวาดเส้นของเด็กทำให้ทราบถึงทัศนวิสัย หรือการมองของพวกเด็ก ๆ ที่มีต่อโลก งานภาพวาด หรือวาดเส้นของเด็กจะเผยถึงความคิดเพื่อฝัน และความกลัวต่าง ๆ นานา และงานภาพวาด หรือวาดเส้นของเด็กทุกชิ้นจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะ

และการแสดงออกที่เป็นสากล ด้วยคุณสมบัติ 2 ประการของการวาดภาพ หรือวาดเส้นของเด็ก คือ ความคุ้นเคย และความเป็นส่วนตัว (Familiarity and Intimacy) ผลงานการวาดภาพ หรือวาดเส้น เป็นการแสดงออกที่ตรงไปตรงมา (Direct Expression) จากสมองสู่มือ (from brain to hand) และถูกทำขึ้นด้วยความรวดเร็ว ลงบนพื้นผิวประเภทใด หรือลักษณะใดก็ได้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สื่อแห้ง (dry media) มีลักษณะที่เป็นการขีด หรือถูกการขูดขีดผ่านกระดาษ หรือผิวหน้าอย่างอื่น เช่น ดินสอ, ถ่าน, ขอลึก, เกรยอน, Pastel ฯลฯ และสื่อน้ำ (liquid media) จะเข้าไปในลักษณะ ตรงกันข้ามกับสื่อแห้ง คือ มีอนุภาคของเนื้อสีที่แขวนลอยอยู่ในของเหลว และเลื่อนไหลอยู่บนผิวหน้าที่เป็นไปอย่างอิสระ เช่น ปากกา และหมึก พู่กันกับหมึก เป็นต้น

สรุปได้ว่า การวาดภาพระบายสี เป็นภาพที่ถูกเขียนขึ้นทั้งสีเดียว และหลายสี มีการแสดงออกเป็นรูปร่าง และลักษณะต่าง ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นรูปคน วัตถุ สิ่งของ เป็นเสมือนภาพ การบันทึกความคิด และการบันทึกความรู้สึก โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างสรรค์ ได้แก่ กิ่ง ไม้ นิ้วมือ เศษวัสดุ พู่กัน ดินสอ ปากกา สีน้ำ สีฝุ่น สีขอลึก สีเทียน เป็นต้น โดยการขีดเขียนด้วยวิธีใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็น การละเลง ทา ระบาย เทสี เป็นต้น งานสร้างสรรค์ที่เกิดจากการวาดภาพระบายสี จะเป็นการช่วยพัฒนาเด็กในด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคล่องแคล่วในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ให้ได้สัมพันธ์กับความคิด ความรู้สึก การแสดงออกที่มีคุณค่าในทางสุนทรียภาพ เกิดการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ความคิดอย่างฉลาด ส่งเสริมสติปัญญา กระบวนการทำงาน หรือขั้นตอนต่าง ๆ ในการวาดภาพระบายสี จะฝึกเด็กให้ใช้ความรู้หลายด้านในการแก้ปัญหาในการทำงาน นอกจากนี้ยังเสริมความเข้าใจ ทักษะคิด และการเห็นคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรม และความงาม

ทัศนธาตุทางศิลปะ

กิจกรรมในการวาดภาพระบายสี เป็นกิจกรรมหลักของศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา ผลงานการวาดภาพระบายสีหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยทัศนธาตุต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงความคิด และจินตนาการ หรือเพื่อสื่อความหมายตามแนวเรื่อง หรือแนวคิดที่เป็นจุดหมาย โดยการนำมาจัดเข้าด้วยกันให้เกิดเป็นรูปแบบผลงานเฉพาะคนที่เด่นชัด จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารของ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2515), ชลุด นิมเสมอ (2531), โขลก เก่งเขตรกิจ (2533) และสวนศรี ศรีแพงพงษ์ (2534) จึงได้สรุปเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทัศนธาตุต่าง ๆ มีดังนี้คือ

เส้น (Line) คือ พื้นฐานของโครงสร้างที่สามารถแสดงความรู้สึกได้ทั้งด้วยตัวของมันเอง

และด้วยการสร้างเป็นรูปทรงต่าง ๆ ขึ้น ทำให้สามารถรับรู้เรื่องรูปร่าง ขนาด ความอ่อนไหว ฯลฯ การใช้เส้นนั้น สามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว ตรงใจโดยสัญชาตญาณ หรือใช้อย่างพินิจพิเคราะห์ ด้วยการใช้ปัญญา การใช้เส้นจะเป็นสื่อในการแสดงออกถึงอารมณ์ และบุคลิกของตนเอง เส้นมีอยู่หลายชนิด และเส้นก็ให้ความรู้สึกแตกต่างกัน เส้นมีมิติเดียว คือ ความยาวที่มีลักษณะของทิศทาง และมีขนาดแตกต่างกันออกไป

ความรู้สึกที่เกิดจากลักษณะของเส้นมีดังนี้

- เส้นตรง แสดงถึง แข็งแรง แน่นอน ตรง เข้ม ไม่ประนีประนอม หยาบ เอาชนะ มั่นคง ตรงไปตรงมา
- เส้นโค้งน้อย ๆ หรือเส้นคลื่น แสดงถึง รู้สึกสบาย เลื่อนไหลต่อเนื่อง เคลื่อนไหวช้า นุ่มนวล สุภาพ เป็นผู้หญิง ถ้าใช้เส้นแบบนี้มากจะทำให้รู้สึกถึงความกังวล เรือยเลื่อย ไร้จุดหมาย
- เส้นโค้งวงแคบ แสดงถึง เปลี่ยนทิศเร็ว มีพลังเคลื่อนไหวรุนแรง
- เส้นโค้งวงกลม แสดงถึง เปลี่ยนทิศทางที่ตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ความรู้สึกที่ซ้ำ ๆ จืดชืด ไม่น่าสนใจ ขาดความเปลี่ยนแปลง แต่เป็นโค้งที่มีระเบียบที่สุด
- เส้นโค้งกันหอย แสดงถึง เคลื่อนไหว คลื่นกลาย เติบโต ความไม่สิ้นสุดของพลังการเคลื่อนไหว
- เส้นขาด ๆ เส้นประ เส้นไขว่ปลิว แสดงถึง ให้ความรู้สึกตื่นเต้น
- เส้นฟันปลา แสดงถึง เปลี่ยนทิศทางเร็วมาก เคลื่อนไหววิ่งไปวิ่งมา กระแทกเกร็ง พลังไฟฟ้า ฟิวส์ กิจกรรมที่ขัดแย้ง รุนแรง และสงคราม
- เส้นยุ่งเหยิง แสดงถึง ให้ความรู้สึกสับสน ไร้ระเบียบ

ความรู้สึกที่เกิดจากทิศทางของเส้นมีดังนี้

- เส้นนอน แสดงถึง กลมกลืนกับแรงดึงดูดของโลก พิภพ ให้ความรู้สึก พักผ่อน เนิบเฉย สงบ ผ่อนคลาย กว้าง เป็นฐาน และให้ทิศไปตามแนวนอน ได้แก่ เส้นขอบฟ้า ทะเล พุงกว้าง คนนอน
- เส้นตั้ง แสดงถึง ให้ความรู้สึก มั่นคงถาวร แข็งแรง พุ่งขึ้น สว่างาม ระเบียบ จริงจัง และเฝ้ายกริม เป็นสัญลักษณ์ของความถูกต้อง ซื่อสัตย์ มีความสมบูรณ์ในตัว เป็นผู้ดี สว่างาม ทะเยอทะยาน และรุ่งเรือง
- เส้นเฉียง เส้นทะแยง แสดงถึง ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว ไม่สมบูรณ์ ไม่มั่นคง ไม่นิ่ง

ผ่าน วังได้ และอันตราย

- เส้นเฉียง และโค้ง แสดงถึง วัสดุที่ขาดระเบียบ ตามยถากรรม ให้ความรู้สึกพุ่งเข้า หรือพุ่งออกจากที่ว่าง

การใช้เส้น เมื่อนำมาใช้ นอกจากจะทำให้เราทราบถึงลักษณะทางกายภาพของเส้นแล้ว อาจทำให้ทราบว่า ในขณะที่ผู้สร้างผลงานเกิดความรู้สึกใด หรือมีความประทับใจใบบ้าง จึงได้พิจารณาเลือกใช้เส้นนั้นลงบนภาพผลงาน ทั้งนี้ ยังคงต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในขณะนั้นด้วย

สี (Color) คือ สีที่สามารถมองเห็นได้ตามธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ หิน ต้นไม้ เป็นต้น และสีที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ แม่สีที่เป็นวัตถุ ซึ่งประกอบด้วย เหลือง แดง น้ำเงิน และสีที่เกิดจากการผสมของแม่สี สีแสดงความสว่าง หรือความมืด โดยที่ค่าของสีจะเปลี่ยนไปตามแสงสว่าง และเงามืด หรือการทำให้สีสว่างขึ้น โดยเติมสีขาว และคล้ำขึ้น โดยการเติมสีดำ สีแสดงความจัดของสี หรือความเข้มของสีโดยการผสมสี สีสามารถก่อให้เกิดอารมณ์ และความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้มองเห็นได้ ซึ่งเป็นไปตามอิทธิพลของสี และความต้องการของผู้ใช้สีว่าต้องการสร้างความประทับใจในผลงานศิลปะ สีมีหลายชนิดไม่ว่าจะเป็นสีน้ำ สีน้ำมัน สีฝุ่น สีชอล์ค สีเทียน ฯลฯ ในแต่ละสีก็มีวิธีการใช้แตกต่างกันออกไป

แม่สีวัตถุธาตุ (Primary Color) คือ สีที่มีอยู่ 3 สี ที่ไม่อาจผสมขึ้นเองได้ แต่สามารถนำมาผสมกันให้เกิดเป็นสีอะไรก็ได้ คือ สีน้ำเงิน (Blue) สีแดง (Red) สีเหลือง (Yellow)

สีขั้นที่สอง (Secondary Color) คือ สีที่เกิดขึ้นจากแม่สีทั้ง 3 มาผสมกันเข้าทีละคู่ จะได้สีเพิ่มอีก 3 สี ดังนี้

เหลือง + แดง ได้สี ส้ม (Orange)

แดง + น้ำเงิน ได้สี ม่วง (Violet)

น้ำเงิน + เหลือง ได้สี เขียว (Green)

สีขั้นที่ 3 (Tertiary Color) คือ สีที่เกิดจากสีขั้นที่ 2 ผสมกับแม่สีทีละคู่ จะได้สีเพิ่มอีก 6 สี ดังนี้

เหลือง + ส้ม ได้สี ส้มเหลือง (Yellow - Orange)

ส้ม + แดง ได้สี ส้มแดง (Red - Orange)

แดง + ม่วง ได้สี ม่วงแดง (Red - Violet)

ม่วง + น้ำเงิน ได้สี ม่วงน้ำเงิน (Blue - Violet)

น้ำเงิน + เขียว ได้สี เขียวน้ำเงิน (Blue - Green)

เขียว + เหลือง ได้สี เขียวเหลือง (Yellow - Green)

สีกลาง (Neutral Color) คือ สีที่เกิดจากการนำทุกสีมารวมกัน ได้สีเทาแก่ถึงดำ และแม่สีทั้ง 3 สีมารวมกันก็จะได้สีกลางเช่นกัน

วรรณะของสี (Tone of Color) คือ สีที่อยู่หมู่เดียวกัน หรือสีที่ให้ความรู้สึกเหมือนกัน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- สีวรรณะร้อน (Warm Tone Color) สีที่ให้ความรู้สึกรุนแรง ร้อน และตื่นเต้น เกิดพลัง และแข็งแรง ประกอบด้วย สีเหลือง เหลืองส้ม ส้ม แดงส้ม แดง และม่วงแดง ภาพที่เกิดจากสีวรรณะร้อน จะแสดงความรู้สึกไปในทางรื่นเริง เบิกบาน และขัดแย้ง

- สีวรรณะเย็น (Cool Tone Color) สีที่ให้ความรู้สึกเย็นสงบ สบายตา และไม่ร่าร้อน ประกอบด้วย สีเขียวอ่อน เขียว เขียวแก่ น้ำเงิน ม่วงน้ำเงิน และม่วง ภาพที่เกิดจากสีวรรณะเย็น จะแสดงความรู้สึกถึงความเศร้า ความสวย (* สีเหลือง จัดเข้าได้ทั้งวรรณะร้อน และเย็น)

คู่สี (Complementary Color) คือ สีคู่ตรงข้ามสีที่ทำให้เกิดการตัดกัน หรือขัดแย้งกัน เป็นสีตัดกันอย่างแท้จริง (True Contrast) สีที่ตัดกันรุนแรงนี้ มีประโยชน์ในการนำมาใช้กับผลงานที่ต้องการให้ดูสะดุดตา และไม่จืดชืดเบื่อหน่าย ประกอบด้วยคู่สี ดังต่อไปนี้

น้ำเงิน คู่กับ ส้ม

แดง คู่กับ เขียว

เหลือง คู่กับ ม่วง

ส้มเหลือง คู่กับ ม่วงน้ำเงิน

เขียวอ่อน คู่กับ ม่วงแดง

เขียว คู่กับ แดงส้ม

สีเอกรงค์ (Monochrome) คือ สีเพียงสีเดียว คือ ใช้เพียงสีเดียวแล้วใช้ความเข้ม อ่อน กลาง และแก่ ในการสร้างผลงาน หรือสีที่แสดงอิทธิพลเด่นชัดออกมาเพียงสีเดียว และสดใสมากกว่าสีอื่นที่ประกอบในภาพผลงานนั้น ภาพที่เกิดจากสีเอกรงค์จะเป็นภาพที่ให้ความงามใน Tone เดียวกัน เป็นผลงานที่มีความกลมกลืนอย่างลึกซึ้ง และดูเพิลิดเพลิ่งงดงาม

สีที่ประสานกันกลมกลืน (Harmonies) คือ สีที่ให้ความรู้สึกที่ประสานกลมกลืนกัน เช่น สีน้ำเงิน สีน้ำเงินอ่อน สีน้ำเงินแก่ สีเขียวน้ำเงิน ม่วงน้ำเงิน เป็นต้น ในผลงานชิ้นหนึ่งอาจ

ประกอบด้วยสีที่หลากหลายสี แต่เมื่อมองดูแล้วให้ความรู้สึกที่ไม่มีสีใดโดดเด่นออกมาจากภาพผลงาน คือ ภาพผลงานดูอ่อนโยนสอดคล้องสัมพันธ์กัน ดูไม่ขัดตา

จิตวิทยาในการใช้สี (Psychology of Color) สีต่าง ๆ ที่ปรากฏมีอยู่ตามธรรมชาติ และมีลักษณะพิเศษ ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อจิตใจมนุษย์ ต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ และต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นการใช้สีย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับผู้ใช้สี เป็นสัญลักษณ์ซึ่งเกิดจากอารมณ์แต่ละสีอาจให้ความรู้สึกต่อชนชาติหนึ่งไปทางหนึ่ง และในสีเดียวกันอาจให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อม ประเทศที่มีอากาศหนาวเย็น แสงสว่างน้อย มักนิยมใช้สีอ่อน สุภาพ ส่วนที่มีอากาศร้อน แสงอาทิตย์แรงกล้า มักใช้สีจัด สด และสว่าง อิทธิพลของสีแต่ละสีมีดังต่อไปนี้

- แดงชาด ส้ม แดง แสดงถึง ตื่นเต้น เร้าใจ ร่าเริง สนุกสนาน เกิดพลังก่อให้เกิดความสนใจ ทำให้หายกลัว สีแห่งอันตราย มั่งคั่งสมบูรณ์

- สีเขียว แสดงถึง ความสงบ เยือกเย็น แสดงความปลอดภัย ธรรมชาติ ชุ่มชื้น
- ชมพู แสดงถึง ความงาม นุ่มนวล ผู้ดี พอใจ อ่อนโยน บริสุทธิ์ สะอาด ให้ความหวัง
- ม่วงน้ำเงิน น้ำเงิน แสดงถึง เกียรติยศ ความซื่อสัตย์ สงบเยือกเย็น เชื่อมั่นหนักแน่น
- เทา แสดงถึง เยียบสงบ นิ่งเฉย อ่อนโยน สบาย
- ขาว แสดงถึง บริสุทธิ์ สุภาพ ใหม่ เกียรติยศ เรียบร้อย
- ดำขาว ดำ แสดงถึง เยียบเหงา เศร้าใจ ไร้ทุกข์ ลึกลับ ว่างเปล่า
- เขียวเหลือง แสดงถึง ความเป็นหนุ่มสาว ความเจริญงอกงาม ความสดชื่น
- เหลือง เขียวอ่อน สีทอง แสดงถึง สดชื่น รื่นเริง สว่างสดใส เลื่อมใสศรัทธา
- เทาปนเขียว แสดงถึง แก่ชรา
- ม่วง เทาปนเหลือง ม่วงแดง แสดงถึง สงบนิ่ง สีแห่งความผิดหวัง ไม่เชื่อมั่น

ไม่แน่นอน เศร้า ลึกลับ

- น้ำตาล แสดงถึง รู้สึกว่าพักผ่อน อบอุ่น

สีบ่งบอกถึงอารมณ์ของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี และยังทำให้คาดเดาได้ว่าสีที่ปรากฏลงบนภาพผลงานนั้น ๆ แสดงออกถึงความต้องการใดที่ผู้สร้างภาพผลงานจะสื่อให้ผู้ดูได้ทราบ

รูปร่าง และรูปทรง (Shape & Form) คือ สิ่งที่มีมองเห็นได้ในผลงาน ซึ่งเป็นส่วนที่สร้างขึ้นด้วยการประสานกันอย่างมีเอกภาพของเส้น ที่ว่าง สี และการออกแบบ (ลักษณะพื้นผิว) รูปร่างมีลักษณะ 2 มิติ คือ เห็นวัตถุในลักษณะแบน ๆ มีความกว้าง และยาว รูปทรง มีลักษณะ 3 มิติ คือ เห็น

วัตถุที่แสดงปริมาตร มีความกว้าง ยาว และลึก รูปทรงให้ความพอใจต่อความรู้สึกสัมผัสพร้อมกันนั้น เนื้อหาในตัวรูปทรงเองเป็นสัญลักษณ์ให้แก่อารมณ์ ความรู้สึก หรือปัญญาความคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจด้วย ยกตัวอย่างเช่น รูปทรง 3 เหลี่ยม รูปทรง 4 เหลี่ยม รูปทรงกลม รูปปร่างที่แสดงถึงคน ปริมาตรทรงกลม เป็นต้น รูปปร่าง และรูปทรง สามารถถ่ายทอดเป็นรูปแบบได้ หมายถึงขอบเขตที่บอกถึงความกว้าง และความยาว ในลักษณะ 2 มิติ หรือ 3 มิติ โดยการนำเอาเส้นมาประกอบกันแบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ

1. Basic Form คือ รูปที่เกิดจากรูปทรงเรขาคณิต โดยสร้างขึ้นจากอุปกรณ์ และเครื่องมือในการเขียน เช่น วงกลม สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม เป็นต้น
2. Nature Form คือ รูปที่ได้จากธรรมชาติ เช่น คน สัตว์ ต้นไม้ เป็นต้น
3. Free Form คือ รูปแบบอิสระ ซึ่งแตกต่างกันตามแต่ความริเริ่มสร้างสรรค์

ที่ว่าง (Space Pattern) คือ องค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในผลงานศิลปะ มีมิติกว้าง ยาว ลึก ที่หาขอบเขตไม่ได้ ที่ว่างถูกกำหนดด้วยเส้นให้มีรูปร่าง จะมีลักษณะเป็น 2 มิติ หรือประกอบกันเป็น 3 มิติ มีทิศทาง เคลื่อนไหวได้รอบตัว ทั้งทางตั้ง ทางราบ ทางเฉียง และทางลึก แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ ที่ว่างที่เกิดขึ้นภายใน และที่ว่างที่เกิดขึ้นภายนอก และที่ว่างทั้ง 2 ประเภทมีความสัมพันธ์กัน

การออกแบบ (Design) หมายถึง การออกแบบที่แสดงให้เห็นถึงรายละเอียด หรือลักษณะพื้นผิวที่ถูกสร้างขึ้น ในการวาดภาพระบายสี เป็นการเขียนลักษณะ และรายละเอียดในการตกแต่งภาพที่วาด ด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ เช่น ปากกา ดินสอ สี เป็นต้น เมื่อมองดูแล้วภาพวาดจะมีลักษณะเป็นลวดลายประกอบเข้ากันกับรูปทรง และส่วนอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในผลงานศิลปะ ยกตัวอย่าง การเขียนลวดลายของเสื้อผ้า ลวดลายของเปลือกไม้ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ดังนี้ การวาดภาพระบายสี เป็นกิจกรรมหนึ่ง ในวิชาศิลปะศึกษาที่มีความสำคัญ เพื่อก่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่า และความงามของศิลปะศึกษาในตัวเด็ก ยังรวมไปถึงการกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การแสดงออก และยังมีประโยชน์ในแง่พัฒนาการในทุกด้าน เมื่อเด็กสามารถรับรู้ถึงความงามของทุกสิ่งก็จะนำสิ่งที่ประทับใจนั้น รวมเข้ากันกับประสบการณ์ของตัวเอง กับสิ่งแวดล้อม กับความประทับใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นส่วนตัว วัฒนธรรมที่ดำรง จึงถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ ในการวาดภาพ เป็นวิธีการเขียน หรือลากเส้นให้ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะต่าง ๆ ด้วยอุปกรณ์ เช่น ปากกา ดินสอ สีน้ำ หมึก เป็นต้น หลังจากนั้นก็สามารถ

เข้าไปสู่ขั้นตอนการระบายสี คือ การใช้สีที่มีอยู่ระบายลงในภาพ ด้วยสีที่มีอยู่หลายชนิด เช่น สีฝุ่น สีน้ำ สีเทียน เป็นต้น ผลงานที่เกิดจากการวาดภาพระบายสี มักจะพบองค์ประกอบ และทัศนธาตุ อันได้แก่ เส้น สี รูปทรง ที่ว่าง และการออกแบบ ปรากฏอยู่ในผลงาน ซึ่งประกอบกันเป็นเรื่องราว ตามแต่ความต้องการของผู้สร้างจะสื่อ หรือแสดงออกมา อาจเป็นเรื่องราวของตนเอง สังคม หรือ ธรรมชาติแวดล้อม

ความสามารถทางศิลปะของเด็ก

หวน พินรุพันธ์ (2508 ข, หน้า 359 - 365) กล่าวว่า เด็กแต่ละวัยย่อมมีความเจริญงอกงาม ทางศิลปะไม่เหมือนกัน และมักจะเจริญขึ้นตามวัย เด็กประมาณ 2 ขวบ อาจเริ่มที่จะแสดงออกด้วยการขีดเขียนเล่น พอโตขึ้นก็เริ่มขีดเขียน และเริ่มบอกว่ารูปที่ตนวาดคือรูปอะไร ซึ่งความสามารถในการแสดงออกขึ้นอยู่กับสิ่งต่าง ๆ เช่น พัฒนาการทางสังคม และอารมณ์ของเด็ก จินตนาการ การสร้างความคิดรวบยอด เกี่ยวกับรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมองเห็น การพยายามที่จะแสดงออกให้เหมือนจริง เป็นต้น

เลิศ อานันท์ (2518, หน้า 28 - 29) กล่าวว่า ความสามารถทางศิลปะของเด็ก ย่อมมีความแตกต่างกันไปตามวัย และตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดของแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับพื้นฐานการเรียนรู้ และประสบการณ์สภาพสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมอันดีงาม ฯลฯ ถ้านำเอา ผลงานเด็กวัยต่าง ๆ มาวางเปรียบเทียบก็จะเห็นข้อแตกต่างอย่างชัดเจน เช่น เด็กระดับอนุบาล หรือ อายุระหว่าง 2 - 4 ปี ประสาทตา และมือยังทำงานไม่มีประสานสัมพันธ์กันดี จึงไม่สามารถบังคับมือให้เคลื่อนไหวถูกต้องตามความต้องการได้ ผลงานจึงดูขาดความแน่นอน สับสน ไม่เป็นระเบียบ ในสายตาของผู้ใหญ่ ซึ่งจะต่างกับเด็กที่มีอายุ 5 - 6 ปี ที่มีผลงานที่เป็นระเบียบกว่า เพราะสามารถบังคับการเคลื่อนไหวของตัวได้ และสามารถแสดงออกตามความต้องการของตนได้ดีกว่า

ประเทิน มหาจันทร์ (2531, หน้า 6 - 7) กล่าวว่า ความสามารถทางศิลปะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเกิดจากความกระตือรือร้น ความกล้าหาญ ความมั่นใจ และเป็นไปตามความรู้สึกที่อิสระจึงจะได้ผลงานในลักษณะที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ แรงกระตุ้น และแรงบันดาลใจซึ่งเป็นแรงขับภายในให้เด็กได้แสดงออกทางศิลปะที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วย เช่น ความดีใจที่ได้สัตว์เลี้ยง ความตื่นเต้นที่ได้ไปเที่ยวสวนสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นความสามารถของเด็กแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน ไม่มีงานศิลปะของเด็กชิ้นใดที่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้

ปีเตอร์สัน (Peterson, อ้างใน ประเทิน มหาจันทร์, 2531, หน้า 117 – 118) กล่าวว่า เด็กทุกคนมีขีดความสามารถทางศิลปะแตกต่างกัน และแต่ละคนสามารถปรับปรุง และพัฒนาขึ้นได้ภายในขอบเขต และความสามารถของตน เด็กทุกคนต้องการแสดงแนวทางในการแสดงออกทางหนึ่ง ซึ่งเอื้อโอกาสให้ใช้ความสามารถในการแสดงออก การถ่ายทอดความรู้ ความรู้สึก ความเข้าใจ รวมทั้งบุคลิกภาพ และความเป็นอิสระของเด็กออกมาได้ ทั้งนี้ความสามารถดังกล่าวขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และจินตนาการของเด็กแต่ละคน

พีรพงษ์ กุลพิศาล (2533, หน้า 190) กล่าวว่า ความสามารถทางศิลปะของเด็ก ขึ้นอยู่กับโอกาสสัมผัสกับสิ่งที่จะเป็นการกระตุ้นจินตนาการทางศิลปะได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งผลที่ได้จะเป็นความสามารถในการรวบรวมประสบการณ์ต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นผลงาน ได้อย่างมีเอกภาพ และถ่ายทอดออกมาสะท้อนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ที่ตนเองประสบมา ความสามารถทางศิลปะของเด็กไม่สามารถจะนำมาเปรียบเทียบกับของผู้ใหญ่ได้โดยสมบูรณ์ แต่ที่มีลักษณะร่วมกัน คือ เด็กและผู้ใหญ่สร้างผลงานจากความรู้สึกประทับใจที่แสดงออกจากการรับรู้ที่รวมตัวกัน ความสามารถทางศิลปะของเด็กมีความบริสุทธิ์มาก มักมีเรื่องราวในแง่บวก เว้นแต่ผู้ใหญ่จะมองในแง่ที่ไม่เป็นศิลปะ หรือขาดความเข้าใจ

ทินกร บัวพลู (2535, หน้า 15) กล่าวว่า เด็กแต่ละคนมีความสามารถทางศิลปะแตกต่างกัน บางคนสามารถวาดภาพได้โดยไม่คิดชัดในขณะที่บางคนคิดไม่ออกก็วาดไปลบไป ขาดความมั่นใจในฝีมือการวาดภาพของตนเอง อย่างไรก็ตามนอกจากความแตกต่างของแต่ละบุคคลแล้วยังต้องขึ้นอยู่กับกิจกรรมในการเรียนการสอนที่จะต้องช่วยกระตุ้น ให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในการแสดงออกของตนเอง รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่พร้อม และเหมาะสมกับการเรียนรู้ และจินตนาการ

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539, หน้า 61) กล่าวว่า ความสามารถทางศิลปะของเด็กในทุกรูปแบบ หรือในทุกลักษณะของเด็กจะมีความหมายในตัวของมันเอง ผลงานที่ปรากฏจะสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์กับการเรียนรู้ที่ผ่านมาของเด็ก และการเรียนรู้ที่เป็นผลจากการแสดงออกทางศิลปะมีดังนี้

1. มีลักษณะการตรวจสอบสภาพแวดล้อม และบันทึกการตรวจสอบนั้น ไว้ในผลงาน
2. มีลักษณะจัดลำดับความรู้สึกนึกคิด และแสดงออกซึ่งความรู้สึก และอารมณ์ของตน
3. มีลักษณะการแสดงออกทางผลงานศิลปะอย่างมีเป้าหมายเฉพาะตน
4. มีลักษณะการแก้ปัญหาตามวิธีทางเฉพาะตัวของแต่ละคน โดยการเรียนรู้ด้วยวิธี

3. ขั้นแผนแบบ (The Schematic Stage)	อายุ 7 – 9 ปี
4. ขั้นเริ่มเหมือนจริง (The Dawning Realism)	อายุ 9 – 11 ปี
5. ขั้นมีเหตุผล (The Stage of Reasoning)	อายุ 11 – 13 ปี
1. ขั้นขีดเขียน (อายุ 2 – 4 ปี)	

การแสดงออกโดยการขีดเขียนของเด็ก เกิดขึ้นกับเด็กอายุระหว่าง 2 – 4 ปี เป็นการขีดเขียนอย่างไม่มี ความหมาย เพราะเป็นเพียงเส้นที่ลากขยุกขยิก เรียกว่า การขีดเขียน ทั้งนี้เพราะเด็กยัง บังคับการเคลื่อนไหวของตนเองไม่ได้ เนื่องจากกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ยังไม่แข็งแรงพอ เมื่อเด็ก เติบโตขึ้นจนอายุประมาณ 2 ปี เด็กจะเริ่มลากเส้นลงไปบนกระดาษได้ แต่การลากรอยเส้น หรือ ขีดเขียนอะไรลงไปในระยะนี้เป็นไปโดยขาดการบังคับ เส้นที่ได้จะยุ่ง ไม่เป็นระเบียบ อย่างไรก็ตามคุณภาพของเส้นที่เด็กลากอาจใช้เป็นเครื่องบ่งชี้บุคลิกภาพของเด็กได้ เด็กที่สมบูรณ์ แข็งแรง เส้นที่ลากจะหนาหนัก และมั่นคง ส่วนเด็กที่อ่อนแอ จะลากเส้นพริ้ว ๆ ขาดความมั่นคง พัฒนาการทางการขีดเขียนของเด็ก แบ่งได้ดังนี้

1.1 การขีดเขียนที่ไม่เป็นระเบียบ คือ การขีดเขียนอย่างไม่มี ความหมาย พอจับดินสอ ได้ เด็กก็จะลากไปบนกระดาษตามใจชอบ โดยไม่มีการบังคับเส้นให้เป็นไปตามความต้องการ ได้ ทั้งนี้เพราะเด็กยังไม่มี ความสามารถในการบังคับการเคลื่อนไหวของมือ เส้นที่ได้จึงยุ่ง ไม่เป็น ระเบียบ

1.2 การขีดเขียนเป็นเส้นยาว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การขีดเขียนที่มีความบังคับ เด็กในระยะนี้สามารถบังคับการลากเส้นของตนได้บ้าง เส้นที่เด็กวาดในระยะนี้เป็นเส้นตั้งที่ ขนานกัน เพราะเด็กพอจะรู้จักการขึ้นลงของเส้นแล้ว ในระยะนี้การลากเส้นมีทั้งการควบคุม และ ไม่ควบคุมคละกันไป

1.3 การขีดเขียนเป็นวงกลม หลังจากที่เด็กลากเส้นขนานในด้านตั้งได้อย่างชำนาญ จนสามารถลากติดต่อกันได้แล้ว ในระยะนี้เด็กจะตัดแปลงเส้นขนานติดต่อกันนั้นให้เป็นเส้นโค้ง และเมื่อได้ขีดเขียนซ้ำ ๆ กันบ่อยเข้า เด็กก็จะสามารถลากเส้นให้เป็นวงกลมได้ เพราะเด็กลากเส้นได้ อย่างสลับซับซ้อนขึ้น

1.4 การตั้งชื่อเส้นที่ขีดเขียน หลังจากที่เด็กสามารถลากเส้นเป็นวงกลมได้ เด็กก็จะ สามารถตัดแปลงเส้นที่ขีดเขียนให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ ระยะนี้เด็กสามารถให้ชื่อสิ่งที่ ตนขีดเขียนได้แล้ว โดยในขณะที่ขีดเขียน เด็กจะพูดไปด้วย เช่น ต้นไม้ พระอาทิตย์ คน หมา แมว

เป็นต้น การที่เด็กสามารถให้ชื่อเล่นที่ขีดเขียนได้นี้ นับเป็นประสบการณ์ที่สำคัญของเด็กเกี่ยวกับการแสดงออกทางการขีดเขียน และเป็นพัฒนาการขั้นสำคัญที่เปลี่ยนแปลงจากการใช้เพียงกล้ามเนื้อในการลากเส้น มาเป็นการแสดงออกเป็นรูปภาพ

สำหรับความหมายของสี ระบายนี้ยัง ไม่มีความหมายแก่เด็กเท่าใดนัก เพราะเด็กในวัย 2-4 ปี ยังไม่รู้จักจำแนกสีต่าง ๆ และสีนั้น ยังไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับเด็กในระยะต้นของวัยนี้ เพราะถ้าหากใช้สีหลาย ๆ สี จะทำให้เกิดความสับสน ทำให้อารมณ์ของเด็กเสียได้ง่าย เมื่อเด็กรู้จักให้ชื่อรูปที่เขียนได้แล้ว จึงควรเริ่มให้รู้จักใช้สี เด็กจะ ได้เห็นความสวยงาม รู้จักใช้สีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

2. ขั้นก่อนแผนแบบ (อายุ 4-7 ปี)

ขั้นก่อนแผนแบบเป็นพัฒนาการขั้นที่สองถัดจากขั้นการขีดเขียนในระยะแรก พัฒนาการของขั้นนี้เกิดขึ้นเมื่อเด็กอายุ 4-7 ปี ในตอนต้นของขั้นการขีดเขียนในระยะแรกนั้น เด็กขีดเขียนไปโดย ไม่มีความหมาย เมื่อเด็กรู้จักตั้งชื่อรูปที่วาด การขีดเขียนของเด็กก็จะมี ความหมาย ขึ้น แต่อย่างไรก็ตามรูปที่เด็กวาดก็เป็นเพียงเส้นต่าง ๆ ที่นำมาประกอบกัน โดยที่ยัง ไม่อาจจำแนก ได้ว่าเป็นรูปอะไร เมื่อการขีดเขียนของเด็กได้พัฒนาการมาถึงขั้นก่อนแผนแบบ คือ เริ่มการขีดเขียน อย่างมีความหมายแล้ว รูปที่เด็กวาดจะแสดงออกในด้านความหมายได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ถ้าเด็ก วาดรูปคนเด็กจะวาดรูปวงกลมเป็นศีรษะ มีขาเป็นเส้นตรง 2 ขา กับมีแขนอีก 2 แขน แต่ในระยะ หลังของขั้นนี้ เด็กอาจเพิ่มเติมลำตัวเข้าไปในรูป และเพิ่มรายละเอียดเข้าไปที่ศีรษะ เช่น ตา หู จมูก ปาก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เส้นสายที่เด็กเขียนลงไปนี้ ก็ยังเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่มีความหมายแทน ของจริง โดยไม่ได้มีลักษณะคล้ายคลึงกับของจริง เช่น สัญลักษณ์ที่ใช้แทนตา เด็กจะเขียนเป็นจุด จมูกเด็กก็จะเขียนเป็นรูปสามเหลี่ยม ส่วนปากนั้นเด็กจะเขียนเป็นขีดเพียงขีดเดียว เป็นต้น

การที่เด็กสามารถแสดงออกในขั้นก่อนแผนแบบ เป็นเพราะเด็กต้องการสนอง ความต้องการของตนเอง แต่ความสามารถในการขีดเขียนของเด็กยังไม่ถึงขั้นที่จะทำให้เหมือนของจริงได้ เด็กจึงต้องสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นแทนของจริง เช่น ชิด จุด ตลอดจนรูปเรขาคณิต รูปทรง ต่าง ๆ เป็นต้น ความสามารถในการสร้างสัญลักษณ์ให้มีความหมายตามความต้องการของเด็กนี้ พัฒนามาจากขั้นของการขีดเขียนในระยะแรก ต่อมาเมื่อเด็กโตขึ้นมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ มากขึ้น การที่เด็กจะแสดงออกจึงต้องให้ใกล้เคียงกับของจริงมากขึ้น ซึ่งทำให้ผลงานมีความหมาย ต่อเด็กมากขึ้น ทั้งนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออกของเด็กกับโลกภายนอกให้

สอดคล้องกันยิ่งขึ้น หลังจากนั้นเด็กก็จะพยายามปรับปรุงวิธีการในการแสดงออกของเด็กอย่างไม่หยุดยั้ง ผลงานที่ได้ก็จะใกล้เคียงกับของจริงมากขึ้น เด็กสามารถแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวในรูปแบบได้ ส่วนต่าง ๆ ในรูปก็จะมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น เด็กแต่ละคนก็จะหาวิธีการของตนเองมาใช้ในการแสดงออก วิธีการดังกล่าวเป็นลักษณะประจำตัวของเด็กคนนั้นไม่เหมือนกัน การที่เด็กแสดงออกได้อย่างมีความหมายแก่ตัวเด็กเอง เพราะเด็กสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น

ในระยะเวลาที่เด็กแสดงแบบแผนของตนออกมา เด็กต้องการแสดงออกให้เหมือนของจริงที่สุด แต่เด็กก็ไม่สามารถทำให้ใกล้เคียงกับของจริงก็ได้ ทั้ง ๆ ที่เด็กได้เห็นของจริงอยู่ตลอดเวลาว่ามีรายละเอียดอะไรบ้าง ตัวอย่างเช่น ในการวาดรูปคน เด็กไม่เพียงแต่จะมองเห็นว่าคนเรามี ศรีษะ ขา แขน เท่านั้น เด็กยังเห็น หู ตา จมูก ปาก ผม ฟัน นิ้ว เล็บ และรายละเอียดอื่น ๆ อีกมาก เป็นต้น แต่เมื่อเด็กแสดงออกเด็กทำไม่ได้เหมือนของจริง โดยจะผิดเพี้ยนแตกต่างจากของจริงไป ทั้งนี้เป็นเพราะว่าสิ่งที่เด็กมองเห็นนั้น เด็กไม่สามารถแสดงออกได้ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวาด เด็กจะแสดงออกแต่สิ่งที่เห็นได้ถนัด และมีการเคลื่อนไหวเท่านั้น

การแสดงออกทางศิลปะไม่ว่าจะเป็นแขนงใด เด็กต้องสร้างสัญลักษณ์ขึ้นแทนของจริง ตัวอย่างเช่น ในทางร้ายรำ จะมีท่ารำสมมุติขึ้นแทนอารมณ์ต่าง ๆ ในการขับร้องก็มีเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ มีจังหวะ เป็นเครื่องแสดงออกแทนอารมณ์ของเด็ก เป็นต้น ในการวาดก็เช่นกันเด็กต้องสร้างเส้นต่าง ๆ ขึ้นเป็นสัญลักษณ์แทนของจริง และความรู้สึกรักที่ความต้องการจะแสดงออก เส้นต่าง ๆ ดังกล่าวที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงออกของเด็กในวัยนี้ ถ้าแยกออกจากกันแล้วจะไร้ความหมาย เช่น ในการวาดรูปคน รูปกลมหมายถึงหัว รูปไข่หมายถึงตัว รวมทั้งเส้นอื่น ๆ ที่มีรูปทรงต่าง ๆ กัน ประกอบกันเข้าเป็นรูปคน เป็นต้น ถ้าหากแยกเส้นต่าง ๆ เหล่านี้ออกจากกันแล้วรูปคนก็ไม่เกิดขึ้น เส้นที่มีรูปทรงต่าง ๆ ซึ่งเด็กแสดงออกมานั้น ถ้าเด็กสมมุติแทนอะไรก็จะกลายเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งนั้น สัญลักษณ์ที่ใช้เป็นตัวแทนอันประกอบด้วยเส้นต่าง ๆ นี้เมื่อแยกออกจากกันแล้วจะไม่มี ความหมาย

เด็กในวัย 4 - 7 ปี ชอบวาดรูปคนเป็นที่สุด การที่เด็กวาดรูปคนขึ้นก็เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออกของตนกับความเป็นจริง เพราะเมื่อใดเด็กเกิดความพอใจ มีความซาบซึ้งในความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออก กับความเป็นจริงในธรรมชาติ ซึ่งเด็กต้องการแสดงออกแล้วเมื่อนั้น เด็กก็จะต้องการที่จะแสดงออกโดยการเขียนรูปคนเป็นอันดับแรก ต่อไปการ

เขียนรูปสิ่งแวดล้อมก็เริ่มขึ้น

เส้นต่าง ๆ ที่เด็กใช้เป็นสัญลักษณ์สำหรับแสดงออก ในการวาดรูปคนนั้นล้วนมีความหมายสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของผู้วาด ไม่ว่าจะเป็นในด้านอารมณ์ นิสัยใจคอ ตลอดจนสภาพของร่างกาย รูปคนของเด็กพิการย่อมสะท้อนให้เห็นความพิการของผู้วาดได้อย่างชัดเจน เช่น เด็กหูหนวก จะวาดเน้นที่หู เด็กตาบอดข้างเดียวจะวาดเน้นที่ตา เด็กที่มีอารมณ์ไม่ปกติ เส้นสายที่ลากจะยุ่งไม่เป็นระเบียบ

เมื่อเด็กมีความพอใจในการแสดงออกโดยการวาดรูปคน เด็กจะวาดแต่เฉพาะรูปคนกับการแสดงออกของคน เช่น รูปคนยืน คนนั่ง คนเก็บดอกไม้ เป็นต้น เด็กจะแสดงแต่รูปคนเดียว ๆ โดยไม่เอาสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นมาเกี่ยวข้อง ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า การแสดงออกของเด็กในวัยนี้ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ จะไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวสำหรับเด็กเลย ทั้ง ๆ ที่เด็กก็รู้ดีว่าในสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้าง

เมื่อใดที่เด็กมีประสบการณ์เกี่ยวกับตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมแล้ว เมื่อนั้นก็เท่ากับเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญเกี่ยวกับการมองสิ่งต่าง ๆ เป็นส่วนรวม กล่าวคือ มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านั้น ความสามารถของเด็กในการเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า เด็กพร้อมที่จะให้ความร่วมมือทางสังคมแล้ว

ในขณะนี้การแสดงออกทางศิลปะของเด็กยังไม่มีกรตกแต่งไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเส้น รูปทรง ตลอดจนเรื่องสี สำหรับเรื่องสีนั้น จะไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปกับสีเลย รูปคนเด็กอาจจะบายสีแดง สีน้ำเงิน สีเขียว สีเหลือง หรือสีอะไรก็ได้ที่เด็กพอใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของเด็กเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามสีบางสีมีอิทธิพลต่อเด็กมาก จนทำให้เด็กแสดงออกมาในรูปได้เหมือนของจริงทุกประการ

3. ขั้นมีแผนแบบ (อายุ 7 – 9 ปี)

เมื่อการแสดงออกทางการขีดเขียนของเด็กได้พัฒนามาถึงตอนปลาย ขั้นเริ่มต้นของการวาดขั้นก่อนแผนแบบ เด็กได้ปรับปรุงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นเครื่องหมายแทนของจริงให้ใกล้เคียงกับของจริงได้มากขึ้น ในการวาดรูปคน แต่ก่อนเคยวาดตาเป็นเพียงจุด ก็อาจปรับปรุงให้เป็นวงกลม ปากที่เคยวาดเป็นเส้นตรงเพียงเส้นเดียว เมื่อการขีดเขียนของเด็กพัฒนามาถึงขั้นนี้แล้ว เด็กก็จะวาดเป็นเส้นคู่ คือ เพิ่มความหนาของส่วนนั้น ๆ ขึ้น ทำให้รูปที่ได้มีความคล้ายคลึงกับของจริงมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเด็กสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น

การเขียนรูปของเด็กในขั้นนี้ มีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากพัฒนาการในขั้นอื่น ๆ เป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 การใช้เส้นฐาน ในขั้นเริ่มต้นการวาดอย่างมีแผนแบบนั้น เด็กจะวาดรูปขึ้นลอย ๆ ทั้งนี้เพราะยังไม่เข้าใจว่าจะเริ่มวาดแต่จุดใด วาดให้สัมพันธ์กันได้อย่างไร ส่วนใดวางเด็กก็จะวาดลงไปในส่วนนั้น ดังนั้นสิ่งที่เด็กวาดจึงดูกระจัดกระจาย ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อการขีดเขียนของเด็กได้พัฒนามาถึงขั้นมีแผนแบบ เด็กรู้จักใช้เส้นฐานในการวาดรูป การใช้เส้นฐาน ย่อมแสดงให้เห็นว่าเด็กมีความรู้แล้วว่าควรเริ่มต้นในการวาดอย่างไร ควรวาดส่วนใดก่อน ส่วนใดหลัง ควรวางอะไรไว้ ณ ที่ใด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ส่วนต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพ มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

เส้นฐาน คือ เส้นที่ใช้สำหรับรองรับรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพ ไม่ว่าจะเป็นเส้นนอน เส้นโค้ง เส้นเฉียง ตลอดจนขอบกระดาด เด็กอาจใช้เป็นเส้นฐานได้ทั้งสิ้น รูปต่าง ๆ ที่อยู่บนเส้นฐาน ต้องตั้งได้ฉากกับเส้นฐานด้วย และบางครั้งภาพภาพเดียวอาจมีเส้นฐานหลาย ๆ เส้นได้ ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการแสดงเหตุการณ์หลายอย่างลงในภาพภาพเดียว รูปต่าง ๆ บนเส้นฐานหนึ่ง ๆ ก็แสดงถึงเหตุการณ์อย่างหนึ่ง การที่เด็กรู้จักใช้เส้นฐานในการวาดแสดงว่าเด็กเริ่มเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น เพราะเด็กถือว่าเส้นฐานนี้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของพื้นโลกที่รองรับสิ่งต่าง ๆ บนพื้นโลกนี้ไว้ รูปต่าง ๆ ที่เด็กวาดไว้ในภาพจึงต้องวางไว้บนเส้นฐานทั้งสิ้น

3.2 ภาพพืชมกลาง การเขียนภาพที่มีลักษณะพืชมกลาง เป็นลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งในขั้นของการขีดเขียนที่คล้ายของจริง การเขียนภาพแบบนี้เด็กใช้เส้นฐานสองเส้นที่ขนานกัน รูปต่าง ๆ จะอยู่บนเส้นฐานของแต่ละด้าน ซึ่งคล้ายกับบ้านซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งคนละฟากภาพที่เด็กวาดในลักษณะพืชมกลางนี้ ส่วนมากจึงเป็นถนนหนทางที่มีบ้านเรือนอยู่สองฟากทางภาพแม่น้ำลำคลอง ซึ่งมีต้นไม้ขึ้นอยู่สองฟากฝั่ง ตลอดจนผลไม้ ดอกไม้ ซึ่งอยู่คนละฟากของกิ่ง การวาดภาพที่มีลักษณะพืชมกลางนี้ ไม่จำเป็นที่เด็กจะต้องใช้เส้นฐานที่ขนานกันก็ได้ แต่เด็กอาจใช้เส้นฐานที่ลากโค้งเข้ามาจรดกันจนเป็นรูปวงกลม แล้วถือเอารูปวงกลมนี้เป็นเส้นฐานเขียนรูปต่าง ๆ ทางด้านนอก ให้ตั้งฉากกับเส้นฐานเส้นนี้ รูปต่าง ๆ ที่ปรากฏบนเส้นรอบวงกลมจึงเป็นเสมือนรัศมีที่ลากออกไปจากจุดศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากการวาดภาพดอกไม้ สระน้ำ ดวงอาทิตย์ การวาดภาพในลักษณะนี้จัดเข้าเป็นการวาดแบบพืชมกลางได้เช่นกัน การที่เด็กแสดงออกมาใน

ผลงานของเขาเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าเด็กยังถือว่าตนเองมีความสำคัญอยู่ และพยายามดึงเอา
สิ่งแวดล้อมให้เข้ามาสัมพันธ์กับตนซึ่งเด็กถือว่าเป็นศูนย์กลาง

3.3 ภาพโปร่งใส คือ ภาพที่แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ให้ปรากฏทั้ง ๆ ที่ตาม
ความเป็นจริงแล้ว ไม่น่าจะมองเห็นสิ่งเหล่านั้นได้ เช่น ภาพบ้านที่แสดงให้เห็นสิ่งของเครื่องใช้
ทุกชิ้นในบ้าน คนในบ้านตลอดจนต้นไม้ และสัตว์เลี้ยง เป็นต้น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว จะไม่
สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้ละเอียด เพราะโดยปกติแล้วบ้านย่อมมีฝาปิด คนภายนอกจะ
มองให้ทะลุรูโปร่งให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างภายในบ้านไม่ได้ แต่การที่เด็กแสดงออกมาทางภาพใน
ลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าเด็กตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยอารมณ์ของตนเองเป็นสำคัญ
โดยไม่ได้คำนึงถึงความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติ ถ้าวาดบ้านก็จะแสดงให้เห็นห้องทุกห้อง
เครื่องใช้ทุกชิ้น และสิ่งของทุกอย่าง ที่เด็กคิดว่าควรมีอยู่ในภาพให้ปรากฏลงในภาพนั้น โดยที่
เด็กไม่ได้คำนึงถึงความเป็นจริง และเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น หากเด็กต้องการแสดงสิ่งใดลงในภาพแล้ว
ไม่ว่าสิ่งนั้นจะสมเหตุสมผล หรือไม่ก็ตาม เด็กต้องแสดงลงในภาพทั้งหมด

4. ขั้นเริ่มเหมือนจริง (อายุ 9 – 11 ปี)

การวาดเหมือนจริง หมายถึง การวาดรูปโดยใช้ประสบการณ์ของตนเอง เด็กมี
ประสบการณ์ในสิ่งใดก็วาดรูปสิ่งนั้นขึ้น เด็กหญิงเคยนุ่งห่มเสื้อผ้าที่สวยงาม ก็จะวาดเสื้อผ้าให้
สวยงามตามที่ได้เคยพบเคยเห็นมา ส่วนเด็กชายก็แสดงรายละเอียดของรูปคนให้มีความเป็นชาย
มากขึ้น เช่น ให้มีความแข็งแรง มีความกล้าหาญ มีหนวด เป็นต้น หากพิจารณาผลงานของเด็กตาม
ลักษณะที่กล่าวมานี้ ย่อมแสดงว่าเด็กมีความรู้สึกในเรื่องการแยกเพศรุนแรงขึ้น มีความสนใจอยู่แต่
กับเพศเดียวกับตนซึ่งอยู่ในวัยเดียวกัน เด็กชายในวัยนี้ชอบคุยกันเข้าเป็นกลุ่ม ตั้งกฎเกณฑ์ของกลุ่ม
มีสมาชิกของกลุ่ม แล้วร่วมมือกันกระทำในสิ่งซึ่งแสดงว่าตนเป็นเพศชาย มีความกล้าหาญ นิยมการ
ผจญภัย โดยการเดินทางไกล ไปตั้งค่ายพักแรม เข้าช่วยเหลือผู้อื่นทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนเด็กหญิง
ในวัยนี้ก็สนใจในการแต่งกายมากขึ้น เอาใจใส่ต่อกิจกรรมของเพศหญิง เช่น การจัดดอกไม้ การเย็บ
ปักถักร้อย เป็นต้น เด็กในวัยนี้ทั้งชาย และหญิง เริ่มมีความต้องการความเป็นอิสระ ดังนั้นการให้
ความร่วมมือกับผู้ใหญ่ หรือการรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ จะลดลงกว่าในระยะก่อน
ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะปรากฏออกมาในผลงานของเด็ก อันจะแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ
ของพัฒนาการในขั้นนี้โดยเฉพาะ

สำหรับวิธีการในการวาดนั้น เด็กจะพยายามปรับปรุงวิธีการของตนให้ดีขึ้น

อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเด็กในวัยนี้จะปรับปรุงรูปทรงเรขาคณิตที่เคยใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ต้องการแสดงออก ให้มาเป็นรูปอิสระต่าง ๆ ที่พอเพียงกับการแสดงออกของเด็ก ทั้งนี้เพราะรูปทรงเรขาคณิต เช่น เส้นตรง เส้นโค้ง หรือรูปกลม รูปเหลี่ยม เป็นต้น มีความจำกัด ไม่เพียงพอที่เด็กจะนำมาใช้ในการตกแต่งภาพที่เด็กวาด เป็นต้นว่าการตกแต่งประดับประดาเครื่องแต่งกาย ตลอดจนการแสดงอารมณ์ หรือความเคลื่อนไหวให้ปรากฏออกมาในภาพ ดังนั้นเด็กจึงต้องปรับปรุงวิธีการวาดของเขาโดยนำเอารูปทรงอิสระต่าง ๆ มาใช้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้การวาดรูปของเขาได้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากขึ้น

โดยเหตุที่ความเปลี่ยนแปลงของเด็กในวัยนี้ไม่ว่าจะเป็นในด้านร่างกาย หรือความรู้สึกนึกคิดก็ตามเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก แต่เด็กไม่สามารถปรับวิธีการวาดของตนให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ดังนั้นผลงานที่เด็กสร้างขึ้นจึงยังไม่สมบูรณ์ เป็นต้นว่าเด็กไม่อาจจัดระยะของวัตถุในภาพให้สัมพันธ์กันได้ เช่น ถ้าหากเด็กวาดภาพคนเก็บผลไม้ เด็กจะวาดได้เพียงมือที่ยื่น ไปยังผลไม้เท่านั้น เด็กไม่สามารถวาดมือให้จับผลไม้ได้ หรือในเด็กหญิงที่วาดแสดงรอยยับย่นของเสื้อผ้าไม่ได้ เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะพัฒนาการทางการรับรู้ของเด็กยังเจริญไม่พอ เด็กวาดไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนมากกว่าการวาดจากสิ่งที่ตนเห็น ความสามารถในการปรับปรุงวิธีการวาดของเด็กยังมีไม่พอเพียง จึงทำให้ผลงานที่เด็กสร้างขึ้นยังไม่สมบูรณ์ เช่น มีความแข็งกระด้าง ขาดความอ่อนไหวตามธรรมชาติ ขาดความสัมพันธ์กันตามหลักของความจริง เป็นต้น

ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง การวาดในระยะนี้ก็คือ เด็กเริ่มจะเห็นแล้วว่าเส้นฐานซึ่งมีความสำคัญมากในตอนก่อน ๆ นั้น บัดนี้ดูจะมีความหมายน้อยลงไป เด็กหันมาเห็นความสำคัญของพื้นราบมากขึ้น กล่าวคือ แต่ก่อนเด็กเห็นว่า เส้นฐานมีความสำคัญมาก ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องอยู่บนเส้นฐานทั้งหมด ต่อมาในระยะนี้เด็กได้ปรับปรุงวิธีการวาดของตนให้ดีขึ้น โดยเปลี่ยนเส้นฐานให้กลายเป็นพื้นเส้นราบ ซึ่งช่วยให้ผลงานของเด็กใกล้เคียงกับความจริงมากขึ้น เรื่องท้องฟ้า ซึ่งเดิมเด็กถือว่าจะต้องอยู่ต่างหากจากพื้นดินเป็นคนละส่วนนั้น บัดนี้เด็กสามารถวาดให้ท้องฟ้าจรดกับพื้นดินได้แล้ว ความสามารถดังกล่าวจัดเป็นพัฒนาการขั้นหนึ่งในเรื่องการรับรู้ของเด็ก แสดงว่าเด็กเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น ทั้งยังสามารถนำมาแสดงออกได้อย่างถูกต้องอีกด้วย ทั้งนี้จะเป็นรากฐานสำหรับการวาดแบบสามมิติในโอกาสต่อไป

5. ชั้นมีเหตุผล (อายุ 11 - 13 ปี)

ระยะนี้เป็นระยะที่มีความสำคัญในขั้นเตรียมตัวเข้าสู่ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งวัยรุ่น

หลังจากที่เด็กได้เข้าอยู่ในวัยรวมพวกแล้ว แสดงว่าเด็กได้เข้ามาอยู่ในระยะซึ่งสติปัญญาพัฒนาไป เพียงพอที่จะเผชิญกับปัญหาใด ๆ ได้ แต่เด็กก็ยังแสดงออกให้เห็นความเป็นเด็กอยู่ ความแตกต่างระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่สังเกตได้จากกิจกรรมที่เด็กแสดงออก เด็กจะแสดงกิจกรรมแปลก ๆ ออกมาเสมอ เด็กอาจเล่นโดยไม่รู้ว่ตนกำลังเล่นอยู่ เช่น เล่นตำรวจจับผู้ร้าย เล่นซ่อนหา เล่นขายของ เป็นต้น เด็กไม่ได้คิดว่าตนกำลังเล่นอยู่ แต่คิดว่าที่ทำลงไปนั้นเป็นจริง ในบางครั้งเมื่อเด็กได้ยินเสียงเพลงก็จะร้องเพลง หรือแสดงท่ารำไปตามจังหวะ เมื่อได้ยินเสียงเครื่องบินก็จะเอาดินสอขึ้นมาร้อนพร้อมกับทำเสียงเครื่องบิน ทั้งนี้เด็กไม่ได้ตั้งใจทำ การทำอะไรโดยไม่ทันรู้ตัวนี้เป็นลักษณะประจำของเด็ก เด็กมีจินตนาการเป็นสมบัติของตนอยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาเร้า เด็กก็จะแสดงจินตนาการของตนออกมาทันทีโดยไม่รู้ตัว จินตนาการของเด็กจะแปรสภาพจากความรู้สึกมาเป็นท่ารำ แปรสภาพจากวัตถุ คือ แท่งดินสอ มาเป็นเครื่องบิน เด็กส่วนมากสามารถใช้จินตนาการของตนออกมาอย่างไม่อาจยับยั้งได้ ถ้าหากมีสิ่งเร้าที่รุนแรงพอ ตรงข้ามกับกิจกรรมของผู้ใหญ่ในด้านที่เกี่ยวกับความคิดคำนึง ผู้ใหญ่แสดงออกทั้ง ๆ ที่รู้ตัวว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ การที่เด็กวัยนี้แสดงออกมาเช่นนั้นแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในร่างกายของเด็ก อันเป็นคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งแห่งภาวะเข้าสู่หัวเลี้ยวหัวต่อของวัยรุ่น

ในระยะการแสดงออกขั้นนี้มีเหตุผลนี้ เด็กกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ดังนั้นหน้าที่สำคัญของครูก็คือ ต้องศึกษาสภาพทางอารมณ์ของเด็ก แล้วพยายามให้ความช่วยเหลือเด็กให้มีสภาพของจิตใจที่เข้มแข็งพอที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นในวัยนี้ โดยเหตุที่การแสดงออกทางศิลปะมีส่วนสัมพันธ์กับความคิดคำนึงของเด็กอย่างแยกไม่ออก ครูจึงมีโอกาที่จะชักจูง และควบคุมการเปลี่ยนแปลงของเด็กให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร สามารถส่งเสริมให้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปในทางที่เพิ่มความเจริญทางการสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงขึ้น แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือ ครูจะทำให้เด็กยอมรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างไร เด็กวัยนี้เป็นระยะเริ่มแรกที่ความสนใจได้เปลี่ยนจากการเน้นที่คุณค่าของการแสดงออกไปเน้นที่คุณค่าของผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้าย ดังนั้น ผลงานจึงมีความสำคัญกว่าการทำงาน การบูชาผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายเป็นความปรารถนาของเด็กวัยนี้อย่างยิ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ครูจะทำอย่างไร ให้เด็กรู้สึกภูมิใจในผลงานของตน แทนที่จะละอายต่อผลงานที่ตนได้สร้างขึ้น เรื่องนี้ครูต้องสร้างความเข้าใจให้แก่เด็ก ให้เข้าใจว่าผลงานของตนแม้จะไม่เยี่ยมยอด เมื่อเทียบกับของผู้อื่น แต่ก็ยังเป็นผลงานที่เกิดจากความสามารรถ ความพยายามของตนเอง จัดว่าเป็นงานที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับตนเอง เด็กควรจะยอมรับ ไม่ควรดูถูก

ฝีมือของคน

เด็กวัยนี้มีประสบการณ์ทางการสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าก็แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล เด็กคนหนึ่งอาจตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางตาดี เด็กอีกคนหนึ่งอาจตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางหู ได้ดีกว่า เด็กอีกคนหนึ่งอาจไม่ดีทั้งสองทางที่กล่าวมาแล้ว แต่อาจผูกพันอยู่กับประสบการณ์เดิมของตนก็ได้ สิ่งเหล่านี้ครูต้องศึกษาให้เข้าใจ เด็กในวัยนี้เลิกเอาใจใส่เรื่องรูปร่างเพียงอย่างเดียวแล้ว แต่จะเริ่มสนใจในความแตกต่างของสี แสงเงา และพื้นผิว พร้อมกันนั้นเด็กจะตีความสิ่งแวดล้อมให้เกี่ยวข้องกับตนเองเสมอ แสดงให้เห็นว่าเด็กมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เด็กในวัยนี้ความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ กำลังเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ ตลอดจนทางสังคม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ความสามารถทางการสร้างสรรค์ของเด็กลดน้อยลงด้วย สำหรับคุณลักษณะทางการสร้างสรรค์ของเด็กในวัยนี้มีพัฒนาการแตกต่างกันไปเป็นสองลักษณะ คือ

4.1 พวกขึ้นกับสิ่งแวดล้อม เด็กพวกนี้ถือว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ของเด็กมาก เด็กจะนำเอาประสบการณ์ทางการเห็นมาใช้ในการแสดงออกของตน เด็กพวกนี้เป็นคนช่างสังเกต จะเก็บรายละเอียดต่าง ๆ ที่ได้เห็นมา นำมาใส่ไว้ในผลงานได้อย่างหมดจด ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องระยะใกล้ไกล สี พื้นผิว ตลอดจนแสงเงา ภาพที่เด็กวาดส่วนใหญ่จึงแสดงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ไม่ได้นำตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือมีส่วนร่วมอยู่ในเนื้อหาของภาพ เด็กพวกที่เห็นว่าสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญนี้ จะแสดงผลงานทางศิลปะได้สมบูรณ์กว่าเด็กพวกที่พึ่งตนเองเป็นสำคัญ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเด็กสามารถแสดงรายละเอียดได้อย่างหมดจด แม้แต่รอยยับของเครื่องแต่งกาย รอยย่นของเนื้อหนังในขณะที่คนเคลื่อนไหว เด็กจะนำมาแสดงในงานได้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้เป็นผลอันเนื่องมาจากความช่างสังเกตของเด็กนั่นเอง เด็กสามารถใช้สีให้ผันแปรไปได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม สีต่าง ๆ ในภาพจึงใกล้เคียงกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ สำหรับการจัดระยะของสิ่งต่างๆ ในภาพนั้น เด็กพวกนี้ก็กระทำได้อย่างถูกต้องกล่าวคือ สิ่งของที่อยู่ในระยะใกล้ก็วาดให้ใหญ่ ส่วนสิ่งของที่อยู่ในระยะไกลออกไปก็วาดให้เล็กลงตามลำดับด้วยคุณลักษณะดังกล่าว จึงทำให้ภาพของเขาดูมีระยะใกล้ไกล มีลักษณะเป็นสามมิติไม่เป็นภาพแบนดังแต่ก่อน

4.2 พวกขึ้นกับตนเอง เด็กพวกนี้ถือว่าความรู้สึกนึกคิดของตนมีความสำคัญ ในการแสดงออก ผลงานของพวกนี้จึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ของเด็กกับ

สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญ เนื้อหาของภาพที่วาดจึงดูเหมือนเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย ลักษณะสำคัญของเด็กพวกนี้ที่เกี่ยวกับการแสดงออกก็คือ เด็กตัดรายละเอียดต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติออกไป จะคงไว้ก็แต่บางส่วนที่สนใจ และเห็นว่าจำเป็นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ในการวาด เด็กจะเน้นส่วนที่เห็นว่าสำคัญเสียจนเกินความจริง เด็กใส่ความรู้สึกของตนลงไปในผลงานด้วย โดยเหตุที่เด็กพวกนี้มุ่งแต่ความรู้สึกนึกคิดของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ โดยไม่ได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมเหมือนกลุ่มแรก ดังนั้นผลงานของเด็กจึงรู้สึกว่ายากกว่าพวกแรก ในแง่ของความคล้ายกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นต้นว่า ทางด้านการใช้สี เด็กพวกนี้จะใช้สีไปตามอารมณ์ของตน โดยไม่ได้คำนึงถึงสีตามที่เป็นจริง สำหรับในเรื่องการจัดระยะของสิ่งต่าง ๆ ในภาพนั้น เด็กพวกนี้หันกลับมาใช้เส้นฐานซึ่งเป็นพัฒนาการทางการขีดเขียนของเด็กอายุ 7-9 ปีอีก แต่การใช้เส้นฐานของเด็กวัยนี้ใช้เพื่อแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดที่สูงขึ้นไป โดยไม่ได้ใช้เพื่อเป็นเครื่องรับรองสิ่งต่าง ๆ ในภาพเหมือนเมื่อก่อน

ทฤษฎีทางศิลปะของเด็กที่ทำการศึกษาศึกษาโดย โรดา เคลลอค (Rhoda Kellogg) และสกอต โอเดล (Scott O'Dell)

ทฤษฎีทางศิลปะของเด็กที่ทำการศึกษาวิจัย โดยนักจิตวิทยา และนักการศึกษา 2 ท่าน คือ เคลลอค และ โอเดล (Kellogg & O'Dell, อ้างใน ประภัสสร นิยมธรรม, 2522, หน้า 4-40) ซึ่งได้ศึกษางานด้านศิลปะสำหรับเด็กมาตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ข้อมูลที่ได้มาเป็นผลจากการวิเคราะห์การตีความหมาย ทำความเข้าใจและเรียนรู้ ผลงานจากการวาดภาพระบายสี ของเด็กกว่า 30 ประเทศ ทั้งอเมริกา ยุโรป และเอเชียรวมทั้งงานศิลปะของเด็กในประเทศไทยด้วย โดยได้กล่าวไว้โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การขีดเขียน (อายุ 2-3 ปี) งานขีดเขียนเป็นการเริ่มต้นของการสร้างงานทางศิลปะ ระหว่างอายุ 2-3 ขวบ เป็นระยะที่เด็กเริ่มคิดค้นสิ่งที่เขาพบเห็นว่าควรเป็นอย่างไร เหมือนกับอะไร มีความรู้สึกอย่างไร และจะแสดงออกโดยการลากเส้นต่าง ๆ ลงบนกระดาษ ฝาผนัง พื้นดิน ฯลฯ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เด็กคิดได้ไม่นับเป็นการสูญเปล่า เพราะเป็นงานศิลปะของเขานั้นเอง กิจกรรมดังกล่าวนี้จะเกิดกับเด็กทุกคนเมื่อมีอายุราว 2 ขวบ การขีดเขียนของเด็กจะช่วยให้ผู้ใหญ่ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวเด็กมากขึ้น

การขีดเขียนของเด็กในช่วงแรกจะเป็นเส้นยุ่งเหยิงสะเปะสะปะ คล้ายเส้นก๋วยเตี๋ยวเป็นเส้น

ที่ไม่มีรูปแบบ แยกแยะอะไรไม่ได้ แต่อันที่จริงแล้วการขีดเขียนมีอยู่หลายชนิด บางอย่างยุ่งยาก ซับซ้อนแต่ไม่มีอันไหนที่ไม่มีคามหมาย อาจกล่าวได้ว่าการขีดเขียนพื้นฐานของเด็กมีอยู่ ประมาณ 20 ชนิด ตามแนวคิดของผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นเส้นที่ประกอบด้วย เส้นตั้ง (Vertical) เส้นนอน (Horizontal) เส้นทแยงมุม (Diagonal) เส้นวงกลม (Circular) เส้นโค้ง (Curving) เส้นที่เป็นคลื่น (Waving) ทั้งนี้รวมทั้งเส้นจุด (Dots) การจัดวางตำแหน่งของภาพ – ตำแหน่งที่เด็กชอบขีดเขียน มีอยู่ 17 แบบ ซึ่งพอจะแยกแยะได้ดังนี้คือ

- เขียนเต็มไปหมดทั้งหน้ากระดาษ
- เริ่มจากจุดศูนย์กลาง บางทีก็เล็กบางทีก็ใหญ่ แต่อยู่ตรงกลางกระดาษ
- มีช่องว่างแต่อยู่ในกรอบ โดยมีขอบกระดาษวางไว้เป็นกรอบ
- เขียนอยู่ในแนวเส้นตั้ง หรือเส้นแนวนอน โดยใช้กระดาษเพียงครึ่งหนึ่ง
- ภาพทั้งสองอยู่คนละด้านแต่สมดุลกัน
- ภาพอยู่ในเส้นทแยงมุม ลักษณะการเขียนจะอยู่ในกรอบลักษณะรูปสามเหลี่ยม
- ภาพจะมีเส้นสั้นออกมาจากอีกครึ่งหนึ่งของเส้นทแยง
- ภาพอยู่ในแกนกลางของเส้นทแยงมุม และกระจายไปอย่างราบเรียบสม่ำเสมอ
- ภาพที่เขียนออกมาจะปรากฏ 2 ใน 3 ส่วนของกระดาษโดยเส้นที่เขียนแยกจากกัน
- ภาพจะอยู่ในกระดาษเพียง 1 ใน 4 โดยอยู่มุมใดมุมหนึ่งของกระดาษ
- ภาพจะแผ่กระจายมุมหนึ่งเป็นรูปพัด อีกมุมหนึ่งว่างเปล่า
- ภาพจะอยู่ในแนวโค้ง โดยใช้มุม 2 ด้าน
- ภาพจะอยู่ในแนวโค้ง โดยใช้มุมทั้ง 3 ของกระดาษ
- ภาพจะปรากฏในรูปปิรามิด โดยเริ่มจากมุม 2 มุม อีก 2 มุมว่างเปล่า
- ภาพจะพาดลักษณะเป็นแถบระหว่างกระดาษ
- เส้นภาพจะแผ่กระจายเป็นรูปพัด โดยเริ่มจากตอนล่างของกระดาษ

การขีดเขียนที่เด็กชอบมากที่สุดแบบหนึ่ง คือ การเขียนภาพในแนวของเส้นทแยงมุม และเว้นว่างไว้ 2 มุม การเขียนที่มองเหมือนอยู่ในแนวโค้งก็มักจะพบบ่อย และอีกแบบหนึ่งที่เด็กมักชอบทำ คือ การขีดเขียนในเนื้อที่ 2 ใน 3 ของกระดาษ อีก 1 ใน 3 จะเว้นว่างไว้

ผู้ปกครองบางคนมักจะช่วยเด็กในการวาดรูปภาพ แต่น้อยคนจะช่วยการขีดเขียน (Scribbling) ทั้งนี้เพราะเป็นการยากสำหรับผู้ใหญ่ที่จะมองเห็นความเป็นพิเศษในการขีดเขียนซึ่งเด็ก

ทุกคนมักจะทำไปในทำนองเดียวกัน และยิ่งยากขึ้นไปอีกที่จะมองให้เห็นว่าการขีดเขียนเป็นพื้นฐานของความรู้ ความเข้าใจในแบบของศิลปะลายเส้น (Graphic Art) การขีดเขียนนั้นเป็นไปโดยธรรมชาติ และภาพลายเส้นที่เด็กวาดลงไปทุกเส้นนั้นเป็นศิลปะทั้งสิ้น

เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้น เด็กจะใช้การขีดเขียนนี้ทำเป็นรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น เส้นผมของคน ใบไม้ ควันจากปล่องไฟ เมฆในท้องฟ้า เป็นต้น แต่ในขณะนี้ (2-3 ขวบ) การขีดเขียนเป็นความพึงพอใจในการเคลื่อนไหว การใช้แขน มือ และลำตัว เด็กจะมองดูผลงานของตนเองด้วยความรู้สึกพึงพอใจในความคิดสร้างสรรค์ของตน

2. การกำหนดรูปทรงของภาพ (อายุ 2-4 ขวบ) เด็กอายุ 2 ขวบ ยังไม่มีความสามารถวาดรูปวงกลมที่สมบูรณ์แบบได้ แต่ก็อยากจะทำ ซึ่งที่จริงแล้วเส้นวงกลมที่เด็กวาดขึ้นนั้นแสดงถึงความคิด และจินตนาการ งานขีดเขียนไม่ว่าจะเป็นรูปทรงกลม สี่เหลี่ยม กากบาท หรือรูปตั้งฉาก เด็กจะวาดด้วยความตั้งใจ และภูมิใจอย่างมากในรูปทรงเหล่านั้น ซึ่งจะปรากฏให้เห็นการจัดวางรูปแบบในกระดาษที่เขาวาด รูปทรงเหล่านี้จะค่อย ๆ พัฒนา ใกล้เคียงความเป็นจริงขึ้นเรื่อย ๆ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดรูปทรงของการวาด

ความรู้ในการขีดเขียนของเด็ก เป็นงานที่ไม่มีขอบเขต เด็กอาจจะใส่ทุกอย่างที่เด็กคิดลงไปเต็มกระดาษ หรือตามส่วนต่าง ๆ ตามมุมรอบกระดาษ การจัดวางรูปแบบต่าง ๆ ทั้งหมดจะปรากฏให้เห็นเมื่อเด็กอายุได้ 3 ขวบ แบบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแบบง่าย ๆ ที่เด็กจะพัฒนาไปในแฉับ การขีดเขียนในภาพเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จะพิจารณางานของศิลปะของเด็ก ยังมีรูปทรงอีกหลายอย่างที่เด็กได้ค้นพบ ผู้ใหญ่ควรคล้อยไปตามรูปทรงที่เด็กกำหนด และให้กำลังใจ สนับสนุนไม่ว่ารูปนั้นจะเป็นเส้นยุ่ง ๆ หรือลายขยุกขยิก ที่เราดูแล้วไม่มีความหมาย บางทีเด็กจะขีดเขียนงานของเขาจนกระทั่งได้รูปทรงแล้ว เด็กอาจจะหยุดไว้ และอาจต่อเติมเส้นใหม่ ๆ ลงไปอีกในเวลาอื่นซึ่งจะกินเวลานานก่อนที่เด็กจะวาดรูปสี่เหลี่ยม วงกลม หรือรูปร่างต่าง ๆ ซึ่งสร้างโดยใช้เส้นง่าย ๆ รูปทรงเหล่านี้เป็นการแสดงความหมายของการขีดเขียนของเขา

ความรู้สึกในการขีดเขียนของเด็กมี 2 อย่าง เมื่อเด็กเริ่มต้นเขาจะรู้สึกว่ภาพที่เขาวาดต้องเป็นไปตามที่เขาคิด เพราะฉะนั้นเขาจะลากเส้นไปทางซ้ายบ้าง ขวาบ้าง ฯลฯ จนตัวเองพอใจ และสิ่งที่เด็กคิดไว้ในระยะแรกก็อาจจะเปลี่ยนใจได้ตลอดเวลา

การเริ่มต้นการขีดเขียนของเด็กจะไม่มีเตรียมการล่วงหน้ามาก่อน แต่จะดูได้เมื่องานเสร็จแล้ว เด็กจะมองภาพเป็นส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงรายละเอียด ดังนั้นเมื่อครูถามว่า “นั่นเธอกำลังวาด

อะไร” เด็กจะตอบได้แต่เพียงว่า “ไม่ทราบ” จนกว่าจะวาดเสร็จเสียก่อน

3. ศิลปะที่มีรูปทรง (อายุ 3 – 4 ขวบ) เมื่อเด็กอายุเข้า 3 ขวบ เด็กมีพัฒนาการทางกล้ามเนื้อเล็ก เช่น นิ้วมือ การจับจอยจึงแม่นยำขึ้น เด็กจะจับสีเทียนอย่างมั่นคง และลากเส้นเดี่ยวเหมือนอย่างที่เขาชอบขีดเขียน ในระยะต่อไปเด็กก็จะสามารถกำหนดเป็นรูปทรงได้ ระยะแรกอาจเป็นระยะลองทำดู แต่ไม่นานนักก็จะสามารถนำประสบการณ์จากการขีดเขียนในระยะแรกมาวาดให้เป็นรูปร่างขึ้น เช่น รูปวงกลมอาจคล้ายกับรูปรี ๆ หรือกลมแต่บิด ๆ เบี้ยว

ระยะนี้เด็กสามารถวาดเป็นรูปทรงที่พอจะแยกแยะได้ เช่น วงกลม รูปไข่ รูปสามเหลี่ยมสี่เหลี่ยม กากบาท ฯลฯ อย่างน้อยที่สุดรูปที่ปรากฏออกมาก็พอที่จะให้ผู้ใหญ่มองเห็นได้ ทั้งนี้เป็นเพราะผลจากการสั่งสมประสบการณ์ และการปะทะกับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา เช่น รูปวงกลม ถ้าผู้ใหญ่ดูอาจเป็นตัวอักษร “โอ” รูปวงกลมอาจเป็นเครื่องประดับ วงแหวน หรืออาจเป็นวงล้อได้ แต่สำหรับเด็กเป็นแค่การชื่นชมรูปร่าง (pleasing shape) เท่านั้น ไม่มีอะไรอื่น เพราะฉะนั้นระยะนี้ยังไม่ใช่เวลาที่จะบังคับเด็กให้ขีดเขียนตามแบบแผนที่ผู้ใหญ่จะกำหนดให้ แต่ควรเป็นระยะที่ผู้ใหญ่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาการคิดทางศิลปะด้วยตัวเอง เด็กอาจขีดเขียนไปทั่วกระดาษ และไปวาดครูผู้ปกครองด้วยความภูมิใจว่า “นั่นคือรถของพ่อ บ้านของลูก” ฯลฯ ซึ่งไม่ใช่สิ่งแปลกประหลาดอะไรถ้าเด็กจะนึก จะคิด เช่นนั้น เพราะว่ามันเป็นขั้นของการกำหนดรูปทรงซึ่งครู หรือผู้ปกครองที่ฉลาดจะช่วยด้วยคำพูดที่ว่า “การวาดของหนู-ของเธอ-ของลูก ดีมาก สวย” รูปสามเหลี่ยมก็สวย วงกลมก็สวย หรืออะไรก็ได้ แล้วแต่จะชมในทางที่ให้อกำลังใจ และกระตุ้นเด็ก ยังมีผู้ใหญ่จำนวนมากต้องการให้การวาดของเด็กให้เป็นรูปร่าง เช่น รูปคน บ้าน ต้นไม้ ฯลฯ และผู้ใหญ่จะซาบซึ้งมากถ้าเด็กทำได้ ซึ่งจะโดยบังเอิญ หรือไม่ก็ตาม การเข้มงวดในเรื่อง โครงสร้าง ไม่ใช่การวาดเขียน และเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นในระยะนี้ ซึ่งตามธรรมชาติเด็กจะสอนตัวเองก่อนที่จะจะสามารถวาดภาพได้ เป็นระยะที่สำคัญที่เด็กวัย 2 – 3 ขวบ เริ่มที่จะพัฒนางานทางศิลปะ เพราะฉะนั้นบางทีความภูมิใจของศิลปินที่มีชื่อเสียงอย่าง ไมเคิล แอนเจโล (Michel Angelo) ที่มีต่อภาพเขียนของเขาบนเพดานโบสถ์ก็ยังไม่อาจเทียบได้กับความภาคภูมิใจของเด็กที่มองดูการวาดรูปวงกลมครั้งแรกของเขา

4. การออกแบบของเด็ก (อายุ 3 – 5 ขวบ) ระยะนี้เด็กส่วนมากจะรู้จักออกแบบในรูปลักษณะต่าง ๆ แต่ลักษณะเป็นเพียงแบบ โครงร่างอย่างง่าย ๆ เช่น เขียนรูปวงกลมใส่ในรูปสี่เหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยมใส่ในวงกลมแล้วแต่เด็กจะนึกคิดว่าอย่างไรหนสวย หรือไม่ก็ด้วยอารมณ์สนุก ขบขันของเด็กเอง ต่อไปอาจจะใส่กากบาทในรูปทั้งสองเพื่อให้มันสมดุลกัน การออกแบบ

ของเด็กจะซับซ้อน และน่าสนใจขึ้นตามลำดับ การออกแบบของเด็กจะทำให้เกิดการเรียนรู้ไปด้วยในตัว ค่อยไปก็จะวาดหลายรูปเข้าด้วยกัน ซึ่งเด็กคิดว่าเป็นรูปที่น่าชื่นชมมาก เมื่อเด็กสามารถเอารูป 2 แบบมารวมเข้าด้วยกัน การเขียนเส้นตามแนวอนจะมีลวดลายดีขึ้น ตรงขึ้น เรียบขึ้น บางทีเด็กจะเอารูปต่าง ๆ ที่เคยวาดมาแล้ว หรือรูปที่นึกขึ้นมาได้รวมกัน

ถ้าเด็กสามารถรวมการวาดรูปมากกว่า 2 แบบขึ้นไปได้ เด็กก็จะสามารถรวมรูปแบบต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัด อย่างไรก็ตาม เด็กจะวาดเพียง 2 – 3 แบบที่ตนชอบเท่านั้น

การวาดภาพของเด็กที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรูปที่แสดงออก หรือแสดงภาพที่สมดุลย์กัน นับเป็นลักษณะเด่นของงานทางศิลปะสำหรับเด็ก ในระยะ 3 ขวบ เด็กจะพยายามแสดงแนวคิดของตนเอง เส้นที่วาดในตอนแรกมักจะแผ่ว ๆ เบา ๆ บางครั้งก็ด้วยความไม่มั่นใจจนกระทั่งเห็นว่าเป็นรูปร่างเข้าที่จึงจะลงเส้นหนักเต็มรูปอย่างสมบูรณ์

เด็กจะมีพัฒนาการทางศิลปะด้วยตนเอง ซึ่งครู และผู้ปกครองพอจะสังเกตเห็นได้ พออายุประมาณ 5 ขวบ การวาดของเด็กจะคล้าย ๆ กันไม่ว่าจะเป็นระยะที่เด็กมีความเชื่อมั่นในพัฒนาการทางศิลปะของตนเองมาก เด็กรู้ว่าควรวาดอะไร อะไรควรอยู่ในภาพ และสามารถอธิบายได้

5. เริ่มเขียนคน (อายุ 4 – 5 ขวบ) ในบรรดาเรื่องราวที่น่าสนใจที่สุดของคนก็คือ เรื่องที่เกี่ยวกับคน เด็กจะแสดงออกทางศิลปะเกี่ยวกับภาพคือ เมื่ออายุประมาณ 4 ขวบ เด็กจะเริ่มเขียนรูปคน สิ่งที่น่าสนใจก็คือ หลังจากเด็กเขียนวงกลม และรูปดวงอาทิตย์ส่องประกายเจิดจ้าได้ เด็กจะเริ่มเขียนรูปใบหน้าคนได้ก่อน โดยมีแขน ขา เป็นส่วนประกอบเล็กน้อย รูปคนรูปแรกที่เด็กวาดจะดูไม่เหมือนคน แต่มีความรู้สึก และให้ความรู้สึก

เส้นรัศมีที่ใช้กับดวงอาทิตย์กลายเป็นแขน ขา ใบหู เส้นผม และส่วนตกแต่งอื่น ๆ บนศีรษะ กล่าวคือ เด็กจะใช้วิธีตัดเส้นรัศมีที่เคยใช้เขียนดวงอาทิตย์ทิ้งไปบ้าง เพิ่มเส้นที่เหลื่อให้ยาวขึ้น เขียนส่วนประกอบบนใบหน้าด้วยเส้นยุ่งเหยิง ใช้รูปดวงอาทิตย์เล็ก ๆ เป็นฝ่ามือ เส้นรัศมีเป็นนิ้วมือ แขนจะติดกับศีรษะ และมีเส้นเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ส่วนบน และไม่ใช้สำหรับแทนเส้นผม แต่มีไว้เพื่อสร้างสมดุลย์กับขาซึ่งอยู่เบื้องล่าง

เด็กแต่ละคน โดยทั่วไปจะพยายามแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสมดุลย์ของภาพ การออกแบบ และการตกแต่งเพื่อป้องกันการซ้ำซาก อย่างไรก็ตามการวาดนั้น ๆ ก็ขึ้นอยู่กับความคิดทางสุนทรียภาพของเด็กแต่ละคน รูปคนทุกรูปที่วาด ก่อนจะถึงอายุ 6 ขวบ จะสร้างสรรค์ขึ้นจากรูปทรงกลม จะถูกตัดส่วนตามหลักกายวิภาค หรือไม่เป็นสิ่งที่น่าสนใจ โปรคระลึกไว้เสมอว่าในขั้นนี้

เด็กจะพยายามวาดให้ดูเป็นคนเท่านั้น และมันทำให้เขารู้สึกพอใจ

ภาพคนที่ได้แรงบันดาลใจจากรูปวงกลม โดยลักษณะรูปทรงอันแท้จริงของมันแล้ว ควรจะมีกากบาท ดังนั้นเมื่อพิจารณาคุณภาพคนที่เด็กเขียนจะเห็นได้ว่า ศรีษะ แขน และขาจะอยู่ในแนวเส้น ซึ่งเมื่อลากต่อกันเข้าจะเหมือนกากบาทถ้าเส้นนั้นเอียงไปจากแนว อาจสรุปได้ว่าเป็นฝีมือของเด็กที่โตแล้วที่ต้องการวาดรูปคนกำลังเดินร่า หรือคนร้องขอความช่วยเหลือ

ถึงช่วงหนึ่งซึ่งเด็กรู้สึกมีอิสระในการเขียนภาพมากขึ้น เด็กจะพยายามแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสมดุลง่ายกว่าอย่างอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเพิ่มสิ่งต่าง ๆ ลงในส่วนบนรูปคน เพื่อทำให้เกิดสมดุลง่ายขึ้นเอง เช่น เต็มใบหูรูปร่างแปลก ๆ หรือไม้กอล์ฟเส้นผมไว้มาก ๆ ที่พิเศษหน่อยก็จะเขียนคนสวมหมวกหลายแบบ หลายขนาด

6. เริ่มเขียนเป็นรูปร่าง และเรื่องราว (อายุ 4 – 6) ระหว่างวัย 4 – 5 ขวบ เด็กจะพัฒนาเข้าสู่ขั้นเขียนภาพเป็นเรื่องราว ดูเริ่มเข้าใจได้ ภาพคนเป็นสิ่งที่นึกถึงแล้วจึงเริ่มที่จะคัดแปลงเป็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเข้าใจได้ หลังจากเขียนภาพคนอยู่ชั่วระยะหนึ่ง เด็กจะเริ่มเขียนภาพสัตว์ต่าง ๆ ยืนที่อ ๆ ด้วยขา 2 ขา แทนที่จะยืนทั้ง 4 ขา มีใบหูอยู่บนหัว ซึ่งดูแล้วก็พอรู้ว่าเป็นรูปสัตว์ และมีแขนอยู่ 2 แขน หรือไม้กอล์ฟ 3 – 4 แขน คิคอยุด้านในด้านใดหนึ่งของลำตัวคล้ายสัตว์ประหลาด

รูปต้นไม้ที่สมบูรณ์แบบของเด็กในระยะแรกดูเหมือนรูปคนไม่มีแขน ภายหลังมีอะไรเพิ่มขึ้นบ้างเป็นดอกไม้ในพุ่มไม้ รูปร่างต่าง ๆ ที่เคยใช้แทนทรงผมก็นำมาเขียนเป็นกลีบดอก เหตุที่เด็กเริ่มเขียนเป็นรูปเป็นร่างได้เช่นนี้ เป็นเรื่องพิสดารให้เห็นได้ว่าเริ่มคิดออกแบบอยู่

เด็กจะใช้รูปทรงส่วนทรงประกอบธรรมดาเหล่านี้สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองก็ไม่เคยพบเห็นมาก่อน รูปสามเหลี่ยมกับรูปสี่เหลี่ยมประกอบกันเป็นภาพเรือ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือจัตุรัสอยู่บนวงกลมสองวงเป็นรูปรถ เกวียน รูปเหลี่ยมเล็ก ๆ เป็นแถบ ๆ ที่ประกอบอยู่มักจะเป็นผลงานของเด็กโตที่มีจินตนาการมากสักหน่อย ในทำนองเดียวกันรูปบ้านก็จะประกอบด้วยสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยปกติแล้วเด็กจะแสดงออกถึงสิ่งที่เคยประสบมากับตัว เช่น จากเรื่องที่อ่านให้ฟัง หรือเรื่องราวในความฝันของเด็กเอง เป็นต้น เด็กจะคิดจะทำด้วยตัวของตัวเองโดยไม่จำเป็นต้องมีใครช่วยเหลือหรือมีตัวอย่างให้ เด็ก ๆ ทั้งโลกไม่ว่าอยู่ที่ใดจะสร้างสรรค์การเขียนภาพของตน ไม่ว่าจะเขียนภาพคน บ้าน ต้นไม้ หรือเรือได้เหมือน ๆ กัน แรงผลักดันภายในที่ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้เช่นนั้นคือ มรดกสำหรับมวลมนุษย์ที่ไม่เลือกถิ่นฐาน และวัฒนธรรม

7. เขียนเป็นรูปร่าง และเรื่องราว (อายุ 5 – 7 ขวบ) ผลงานระยะแรก ๆ เด็กจะเขียนเป็น

รูปคน ๆ เดียว หรือหลายคน ถ้าเป็นบ้านอาจเป็นหลังเดียว หรือหลายหลัง แต่อย่างไรก็ตามเด็กก็ยังคง “ออกแบบ” อยู่ก่อนจะถึงช่วงอายุ 5 – 6 ขวบ ผลงานของเด็กเริ่มที่จะเป็นเรื่องเป็นราวแล้ว

หลังจากนี้เด็กจะเริ่มวาดรูปเด็ก ๆ ว่า บ้าน ดวงอาทิตย์ และท้องฟ้า อาจมีรูปบ้านบนเนินเขา ประกอบด้วยสัตว์ในทุ่งนา เด็กจะใส่สิ่งต่าง ๆ ลงในภาพเท่าที่ตนเองจำได้ ดูแล้วเข้ากันได้ เป็นเรื่องราวเดียวกัน

ก่อนจะถึงวัยนี้ เด็กจะเคยวาดรูปต้นไม้ คล้าย ๆ รูปคน ถ้าเป็นนัยน์ตาก็ใช้จุดง่าย ๆ แสดงว่ายังบังคับมือให้เขียนรูปได้อย่างลำบาก รูปสัตว์ที่เขียนจะมีขาเต็มไปหมด คิดความจริง แต่เมื่อถึงวัยนี้ เด็กจะเริ่มสร้างสรรค์งานศิลปะที่ผู้ใหญ่เข้าใจ ได้ดีขึ้น

อย่างไรก็ตามระยะนี้เด็กจะยังคงทำงานอย่างเด็ก ๆ อยู่เช่นเดิม ความทรงจำเริ่มพัฒนาขึ้น เริ่มใช้วัสดุได้หลาย ๆ ชนิด และจับพู่กันเขียนรูปได้ทะมัดทะแมง ถึงแม้ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่มีความก้าวหน้าขึ้นก็ตาม ความก้าวหน้าดังกล่าวมักจะออกมาในลักษณะการใช้วัสดุ หรือเครื่องมือได้ดีขึ้นมากกว่า เช่น จับสีเทียนเขียนได้คล่องขึ้น ทั้งเขียนกด และเบา นอกจากนั้นยังสามารถระบายสีโดยไม่ออกนอกเส้นที่ร่างได้ ไม่ว่าจะใช้สีน้ำหรือสีเทียนชนิดอื่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิรศักดิ์ ส่งแสงขจร (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติในชั้นสาธิตการศึกษาพิเศษ อนุบาลละอออุทิศ สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ สวนดุสิต” มีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติที่ระดับอายุ และเพศเดียวกัน ในชั้นสาธิตการศึกษาพิเศษ อนุบาลละอออุทิศ สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ สวนดุสิต ผลการวิจัยในการเปรียบเทียบภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ พบว่า

1. คะแนนภาพวาดคนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ที่ระดับอายุเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน
2. คะแนนภาพวาดคนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ในเพศเดียวกัน ไม่แตกต่างกัน
3. ผลการวิเคราะห์ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ตามหลักการพัฒนาการทางศิลปะของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld) โดยทั่วไปไม่แตกต่างกัน

แต่มีเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินบางคนแสดงลักษณะพิเศษในภาพวาดคนที่แสดงถึงการขาดความมั่นใจในตัวเอง และความมั่นคงทางอารมณ์ของเด็ก นอกจากนี้ยังได้พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินบางคนแสดงรายละเอียดในภาพวาดคนมากกว่าเด็กปกติ เช่น เข็มกลัด ติดเสื้อ เข็มขัด กระดุม และเชือกผูกกรองเท้า เป็นต้น

โกศล ภูพลอย (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 10” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนชั้นประถมศึกษา เขตการศึกษา 10 โดยใช้เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามหลักทฤษฎีขั้นพัฒนาการทางศิลปะของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld) ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการวาดภาพ นักเรียนแสดงออกโดยเน้นความแตกต่างระหว่างเพศด้วยเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และทรงผมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 99.23 แสดงออกทางกิริยาการเคลื่อนไหวน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 23.08
2. ด้านการจัดพื้นที่ นักเรียนแสดงออกโดยแสดงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในภาพได้ถูกต้องตามความเป็นจริงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 98.46 แสดงออกทางลักษณะสามมิติน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 15.38
3. ด้านการใช้สี นักเรียนแสดงออกโดยใช้เส้นในการระบายสีซ้ำ ๆ ไปตามทิศทางเดียวกันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 92.31 แสดงออกถึงความแตกต่างของสีที่ใกล้เคียงกันน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.77
4. ด้านการออกแบบ นักเรียนแสดงออกโดยเน้นการตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 83.08 แสดงออกถึงความแตกต่างระหว่างเพศน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 66.92

สุกัญญา ธนเกษพิศาล (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ภาพวาดระบายสีของเด็กกำพร้าอายุ 7 ถึง 9 ปี ในสถานสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย” วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพวาดระบายสีของเด็กกำพร้าอายุ 7 ถึง 9 ปี ในสถานสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ผลการวิจัยพบว่า เด็กกำพร้าอายุ 7 ถึง 9 ปีในสถานสงเคราะห์ สามารถแสดงออกทางศิลปะในด้านต่าง ๆ คือ การวาดภาพคน การจัดพื้นที่ และการ

ออกแบบตกแต่งรายละเอียด เป็นไปตามพัฒนาการที่อยู่ในขั้นการวาดภาพอย่างมีรูปแบบเป็นของตนเอง (Schematic Stage) ของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld) ยกเว้นด้านการใช้สี เท่านั้นที่พบว่า เด็กกำพร้าส่วนมากไม่สามารถแสดงออกได้ตรงตามเกณฑ์ดังกล่าว โดยลักษณะภาพวาดระบายสีที่เด็กกำพร้าอายุ 7 ถึง 9 ปี แสดงออกในแต่ละด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการวาดภาพคน เด็กกำพร้าร้อยละ 100 แสดงออกในด้านนี้โดยการวาดภาพคน เฉพาะด้านหน้า (หน้าตรง) และร้อยละ 49.21 วาดเสื้อผ้าโดยใช้รูปทรงเรขาคณิตแทน
2. ด้านการจัดพื้นที่ เด็กกำพร้าร้อยละ 82.54 แสดงออกในด้านนี้โดยการวาดภาพเป็นแบบสองมิติ และร้อยละ 23.81 วาดภาพแบบมองเห็นภายใน (x-ray)
3. ด้านการใช้สี เด็กกำพร้าร้อยละ 38.10 แสดงออกในด้านนี้โดยการใช้สีได้ใกล้เคียงกับสีของวัตถุตามที่ตามองเห็น และมีแบบการใช้สีเป็นของตนเองอย่างชัดเจน
4. ด้านการออกแบบ เด็กกำพร้าร้อยละ 68.25 แสดงออกในด้านนี้โดยการใช้สัญลักษณ์ซ้ำ ๆ แสดงจังหวะในการออกแบบ

จารุพรรณ ทรัพย์ปรุง (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลการสอนจิตรกรรมที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะศึกษาของผู้สูงอายุ ในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค” ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจิตรกรรมของผู้สูงอายุที่ได้รับการสอนจิตรกรรมตามแผนการสอนอยู่ในระดับดีมากในทุก ๆ ด้าน และมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการสอนจิตรกรรมตามแผนการสอนซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสอนจิตรกรรมมีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะศึกษาของผู้สูงอายุ

อวยพร วาตะบุตร (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ผลของการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีระบบในการออกแบบวิชาศิลปะศึกษาสำหรับเด็กปัญญาอ่อนเรียนได้ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปัญญาวุฒิกิจ” โดยประเมินจากแบบสอบถามความรู้ แบบสังเกตพฤติกรรมด้านขั้นตอนการทำงาน แบบสังเกตลักษณะนิสัยในการทำงาน และแบบตรวจผลงาน ผลการวิจัยพบว่าเมื่อสอนตามแผนการสอนที่มีการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบแล้วจึงประเมินพบว่าคะแนนจากแบบประเมินสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ในทุก ๆ ด้านอยู่ในเกณฑ์ดี

โสภา ถินถนอม (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินระดับประถมศึกษา” พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินมีความสามารถไม่ต่างจากเด็กปกติ และส่วนใหญ่มีพัฒนาการไปตามเกณฑ์พัฒนาการทางศิลปะของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld)